REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXV. ÉVFOLYAM 3. SZÁM | Ára: 300 Ft | 2018. JÚNIUS

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

A Pusztai Róka Nomád Hagyományőrző Egyesület tagjai, Karcag *Fotó: Benéné Lajtos Katalin*

TARTALOM

A jászok fővárosának társadalmilag jelentősebb családjai a török hódoltság utolsó évtizedeiben ..... 2–3. oldal
Jászberényi tudósok
Emlékezés Banner Jánosra (1888–1971) ..... 4–7. oldal
Verselő jászok ..... 7. oldal
A „Kun Miatyánk” fülöpszállási változatai ..... 8–9. oldal
A számok és szövegek útvesztőjében ..... 9. oldal
Török békedíjat kapott Dr. Bartha Júlia ..... 9. oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárokra VIII. ..... 10–15. oldal
A Jászkun Redemption emlékeztek ..... 15. oldal
KÉPES RIPORT
A Jászkun Redemptio
Jászberényi ünnepségéről ..... 16–17. oldal
Átadták a Jászkunság hagyományőrzéséért díjakat .. 18–19. oldal
Emlékezés bethlenfalvi Simon Ferenc festőművészre
1. rész..... 20–22. oldal
A kun örökség napja ..... 22–23. oldal
Molnárné Szikszai Klára:
Pálinkás Béla festő- és iparművész (1880–1957) ..... 24. oldal
Becses ajándék Jászkisér Város Önkormányzatának .. 24. oldal
Harangszentelés Jászalsószentgyörgyön ..... 25. oldal
Redemptios vetélkedő Kunhegyesen ..... 26–27. oldal
Jászkapitányok tanácskozása Jászladányon ..... 27. oldal
Isteni szólamok a tánc nyelvén ..... 28–30. oldal
EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL
Két generáció két háborúja fényképeken ..... 31. oldal
A jánoshidai színjátszók sikere Jászboldogházán ..... 32. oldal

A jászok fővárosának társadalmilag jelentősebb családjai a török hódoltság utolsó évtizedeiben

„Határvillongás az ágói határ miatt Berény és Árokszállás között 1672-ben" című írásban e folyóiratban már korábban közétettük a határ végleges kijelöléséről szóló, a két település közti megegyezés Hild Viktor által lemásolt és megőrzött dokumentumát. Ebben a megállapodásban felsorolták azon jászberényi családfők neveit, akik részt vettek a határ végleges kijelölésében és azok neveit is, akik a dokumentumot hitelesítették. A jászberényiek közül a határjáráson részt vettek: Perniz András (nemes, kb. 70 éves), Jász Ferenc (65 éves), Kovács András (nemes, 55 éves), Szántó Márton (60 éves), Gyopai Gergely (nemes, 47 éves), Császár Mihály (nemes, 72 éves), Szabó János (50 éves), Edőcz Pál (46 éves), Terennyei Albert (70 éves), Csonka István (78 éves) és Kele Demeter (40 éves). A hitelesítést végezték: Baranyai János és Padáni György főbírók, Sebők Mátyás (nemes), Juhai Imre, Urbán Bálint, Muhorai Lukács, Jász Ferenc, Kele Demeter, Márton Deák, Perniz András, Balog Imre, Edőcz Pál, Szőcs Gergely, Perniz Tamás, Balog György, „akkorbéli Nemes Jászok Kapitánnya Thót Lőrincz", Tót Mátyás, Szabó György, Tót János, Kovács András, Simon János, Nagy Márton, Gottán Márton és Kovács Mihály esküdtek, vagyis Jászberény tanácsának valamennyi képviselője. A dokumentumot, írástudatlan lévén, keze vonásával hitelesítette Palla István, akinek a nevét nem találjuk sem a határjáráson részt vevők, sem az esküdtek között.

Mielőtt a felsorolt nevekről írnánk, néhány szót kell szólnunk arról, hogy az eddigi kutatások alapján milyen migrációs jelenségek voltak megfigyelhetőek a Jászságban a török hódoltság időszakában. Ezt az áttekintést már csak azért is meg kell tennünk, mert közkeletű vélekedés szerint a Jászkunságot I. Lipót többek között azzal az indokkal adta el a Német Lovagrendnek, hogy a terület lakosai már nem igazi jászok és kunok.

A török hódoltság idején a Jászság lakosságának változásairól leginkább valósághű képet Kocsis Gyula munkássága alapján rajzolhatunk. Eszerint a 16-17. században a Jászságból kifelé irányuló migráció is megfigyelhető. A kiköltözés első szakasza feltehetően a 16. század végéig tartott. A kiköltözés nem lényegtelen kiváltó tényezőjeként szükséges számba vennünk a jászberényi ferences kolostor török palánkvárrá történő kiépítését, és az új erősségben állandó helyőrség állomásoztatását. A kiköltözés első szakaszára az a jellemző, hogy az elköltözők a korábbi lakóhelyükkel szomszédos területeken telepedtek meg, korábbi létfeltételeikhez viszonyítva rosszabb körülmények közé kerülve, tudniillik kiváltságos mivoltukból magánföldesúri függésbe jutottak. Ugyanakkor a jászkapitányi és kereskedő családok Gyöngyösre, Debrecenbe, Egerbe költöztek. A tizenöt éves háború a 16. század végén újabb kiköltözési hullámot eredményezett. Ekkor a Duna-Tisza köze népéhez hasonlóan a Jászság lakosságának jelentős része is a Királyi Magyarország területére menekült. Népesebb jász csoportok költöztek Gyöngyösre és Fülekre. A jászberényiek egy csoportja még a 17. század második évtizedének vége felé is Gyöngyösön lakott. Kocsis a kiköltözés harmadik hullámát a 17. század hatvanas éveire tette (ennek pontos okait nem tudjuk).

A 17. század folyamán egy a jászsági településekre irányuló migrációs folyamat is megfigyelhető. Ennek alapvető dokumentuma a Pentz-féle összeírás 1699-ből, amelyet a migráció szempontjából először Fodor Ferenc elemzett. Pentz kamarai biztos Jászberényben a háztartásfők 42 százalékát jövevényként írta össze. Tény, hogy a tizenöt éves háború következményeként a Jászságot elhagyta lakosságának nagy része, a települések magisztrátusai megszüntették működésüket. Sajnos nem tudhatjuk, hogy az 1610-1620 közötti visszatelepülés során az elfutott őslakosok közül hány család tért vissza, ugyanis a Pentz féle összeírásban már az 1610-20 körül újonnan beköltözötteket is helybéliként vették számba, valamint azt sem tudhatjuk, hogy a peregrinusként számba vett háztartásfők között volt-e, s ha volt, milyen mértékben a Királyi Magyarország területéről visszaköltözött jászsági család. Kocsis Gyula arra a következtetésre jutott, hogy az összeírásban előforduló családnevek három nagyobb csoportba oszthatók. Egyrészt vannak olyan családnevek (pl. Szabó), amelyeket helybélinek és jövevénynek nevezett személyek egyaránt viselnek. A családneveknek van egy olyan csoportja is, amelyet csak helybéliek viselnek. S vannak olyan családnevek is, amelyeknek hordozói mind peregrinusok, tehát jövevények. Fontos megállapítása, hogy a helybéliek közül 31 családnév már az 1670-es években megtalálható az anyakönyvekben.

Az 1672-ben keletkezett megállapodásban a két jászberényi főbírón kívül valamennyi esküdt neve is szerepel, olyan családfőké, akik a mezőváros irányításában felelős szerepet játszottak, tehát a helyi társadalom jelentős tényezői voltak nemcsak politikai, hanem minden bizonnyal gazdasági értelemben is, ők voltak a „jó gazdák." Közülük (illetve őseik) többen nemességet is nyertek, s mind a 17. században. Perniz András és Tamás apja (esetleg nagyapja) Pernicz György 1635-ben III. Ferdinándtól kapott nemesi rangot. A család neve a század végére Pernyészre változott. Gyapay/Gyopay Gergely, aki 1672-ben esküdt volt, és testvérei György és Mihály 1648-ban kaptak nemesi rangot. Urbán Bálint és gyermekei: György, János, István, Kata, Erzse és Zsuzsa, valamint testvérei István és György 1668-ban kaptak I. Lipóttól nemeslevelet. Az újonnan nemességet szerzők közül Pernyész és Gyopay több pusztát is béreltek, tehát valóban nagygazdák voltak.

Az 1672. évi dokumentumban szereplő családok többsége az 1699. évi Pentz-féle összeírás idején is Jászberényben lakott, 30 család közül 22 helyben maradt, legalább is férfi családfőt ennyit írt össze a kamarai biztos. Pentz jegyzékében, mint háztartásfő, nem szerepel Padáni György, aki 1672-ben a város egyik főbírája volt, az esküdtek

közül pedig Sebők Mátyás nemes, Jász Ferenc, Kele Demeter, Edőcz Pál, Szőcs Gergely, Gottán Márton és Császár Mihály nemes. Kétségeink lehetnek a másik főbíró, Baranyai János családjával kapcsolatban is. 1699-ben ugyan két Baranyi János, egy nemes és egy nemtelen, szerepel a Pentz-féle összeírásban, azonban közülük a nemesi ranggal rendelkezőt az összeíró peregrinusként tünteti fel, s a nemtelent helybélinek.

Mint említettük, 1699-ben már nem szerepel az összeírásban a Jász, a Kele és a Gottán család. Azonban az anyakönyvekben ezek a családoknak a leszármazottai is szerepelnek. 1697-ben keresztelik Jász Pál és Hegedűs Erzse gyermekét, vagyis a család férfiágon is tovább élt. Ugyanebben az évben keresztelték meg Jász Kata, 1698-ban Jász Ilona és Jász Erzse, 1699-ben ismételten Jász Ilona újszülött gyermekét. Ugyancsak 1698-ban értesülünk Kele Mihály 35 éves neje, Anna haláláról, tehát Kelék is élnek Jászberényben. 1696-ban és 1698-ban Gottán István, 1697-ben Gottán Gergely, 1696-an, 1698-ban és 1699-ben Gottán Anna, 1698-ban Gottán Ilona gyermeke nyeri el a szent keresztséget. A Pentz-féle összeírásban nem szerepel a Sebők név, az anyakönyvek azonban hírt adnak Sebők János gyermekének kereszteléséről 1696-, 98- és 99-ben. A 17. század végén már bizonyosan nem él Jászberényben a Padáni és Edőcz család. A Szőcsök nevét Pentz Szűcsre változtatta, csupán egy háztartásfőt írtak össze Szőcsként (Laurentius Szős).

Azonban az anyakönyvekben még a Szőcsök megtartották eredeti vezetéknevüket, egyetlen egy kereszteltet, házasodót, utolsó útjára kísértet nem jegyeztek fel Szűcsként, helybélinek, de még peregrinusnak is Szőcs volt a vezetékneve. A Pentz által helybéliként feljegyzett Szőcsök közül János 1675-1698 között, Mihály 1692-ben, Pál 1683-84-ben, Gergely 1697-98-ban szerepel az anyakönyvekben.

Bizonyosan rögzíthetjük, hogy a 17. század utolsó harmadában Jászberény lakosságának vezető családjai lényegesen nem változtak, helyben maradtak. Kocsis kutatásai alapján még azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy a városnak a 15 éves háború befejezése utáni újratelepedését és magisztrátusának újjászervezését követően a vezető családok a 17. század folyamán végig helyben maradtak. Nem lényegtelen kérdés, hogy a török hódoltság alá került berényi jász családok közül voltak-e olyanok, amelyek megmaradtak és megérték a török alóli felszabadulást. A kutatásban valamelyes támpontot ad számunkra, hogy a 16. század második felére a megkülönböztető nevek családnevekké alakultak. Segítségükkel megállapíthatjuk, hogy néhány család igen nagy valószínűséggel folyamatosan reprodukálta önmagát és végig fennmaradt a török hódoltság időszakában. Közülük az egyik a berényi Jász, a másik a Gottán család. Utóbbi neve Fekete Lajos szerint a jász nyelv 16. századi maradványa. Mindkét családnév előfordul a 16. századi török összeírásokban. Ennek alapján a Jászokat és a Gottánokat a beköltöző jászok kései leszármazottainak tarthatjuk. Császár nevűt is említenek a 16. századi összeírások, 1559-ben és 1562-ben. Hogy a 16. századi Császárnak bármiféle köze lenne az 1672-ben említett nemes Császár Mihályhoz, nem bizonyítható.

A 16. századi megkülönböztető nevek között vannak olyanok, amelyek viselőjük fizikai tulajdonságaira, fizikai állapotára vonatkoznak. A balkezessége miatt Balognak nevezett család 1546-1570 között több élt Jászberényben, tízen fölül voltak ilyenek. Az 1672-ben említett Balog Imre és Balog György talán e családok leszármazottja is lehet. Pentz 1699-ben 6 Balog nevű családot említ, s közülük 4 helybéliként nyilvántartott. A neveknek ebbe a csoportjába tartoznak a névadáskor a méretükről Nagynak nevezett családok. A török defterekben Jászberényben 47 Nagy vezetéknevű család szerepel. Pentz 1699-ben 16 Nagy nevű családfőt írt össze, s közülük 9 helybéli volt. Így talán feltételezhető, hogy e család is kontinuus volt a hódoltság időszakában. Feltehetően valamely súlyos harci sérülés miatt ragadt egy berényi család névadó ősére a Csonka név. A 16. századból a török Jászberényben három Csonka nevű háztartásfőt tartott számon. Közülük Csonka Ferencnek a fiát Istvánnak hívták, mint 1672-ben szerepelő, s 1699-ben ugyanezen a néven helybéliként feljegyzett talán e 16. századi család kései utódát.

A 16. századi megkülönböztető nevek másik csoportját a foglalkozásnevek képezik. Szabó vezetéknevű család a 16. században legalább 50 élt Jászberényben. 1672-ben Szabó György és Szabó János esküdt volt. 1699-ben Pentz 17 Szabó vezetéknevű háztartásfőt vett számba, s közülük 8 családot helybéliként írtak össze. Talán velük kapcsolatban is feltételezhető, hogy akadhatott közülük olyan család, amely kontinuusnak tekinthető. Foglalkozásnév a Kovács is.

Az 1500-as évek második felében 25 Kovács vezetéknevű család élt a jászok fővárosában. 1672-ben Jászberény vezető testületének tagja volt Kovács András és Kovács Mihály. 1699-ben 9 Kovács vezetéknevű családot írtak össze, s közülük négyet helybéliként aposztrofáltak. Bár nem bizonyítható, mégis úgy véljük, feltételezhető, hogy e családok között is lehet a 16. századtól kontinuus.

Ide lehetséges számítanunk a Szűcs/Szőcs vezetéknevűeket is. A török defterekben Jászberényből 19 Szűcsöt sorolnak fel a 16. század második feléből, s 1699-ben is még négy családot tüntetnek fel közük helybéliként.

Ugyancsak a 16. századtól jelennek meg nagyobb számban a Tót, pontosabban „Thót", etnikumot jelző családnevek. Ezeknek a tótoknak azonban semmi közük sincs a szlovákokhoz. Tótoknak a 15. század utolsó harmadában, a 16. században a török elől menekülő, elsősorban Szlavóniából északra húzódó szlávokat nevezték. A tótok ekkor érkeztek viszonylag nagy számban a kunok és a jászok közé. Az ezerötszázas évek második felében csak Jászberényben 35, nyilvánvalóan a jászok által befogadott, Tót vezetéknevű családot írtak össze. 1672-ben az esküdtek között három Tót nevű is volt (Thót Lőrinc, Mátyás és János). 1699-ben 19 Tót nevű családfőt írtak össze, s közülük nyolc családot helybéliként tartottak nyilván.

A fentebb felsorolt adatok azt mutatják, hogy a Jászberény családjainak bizonyos kontinuitása kimutatható végig a török hódoltság folyamán, s ezek a családok Jászberény vezető családjai közé tartoztak.

S az is nagyobb, mint kevesebb bizonyossággal feltételezhető, hogy az etnikai tudat, a jász mivolt fenntartásában éppen e családok játszották a legfontosabb szerepet.

Dr. Selmeczi László régész

**„A cserép igazat mond,
ha nem akarunk beszélni helyette."**

**EMLÉKEZÉS
BANNER JÁNOSRA (1888–1971)
a Jász Múzeum volt igazgatójára és
a Lehel Vezér Gimnázium tanárára**

2018-ban emlékezünk születésének 130. évfordulójára. Nem kiemelt évforduló, de életének tudományos munkássága és nevezetes jászberényi cselekedetei alapján felidézzük és emlékezünk gazdag életpályájára. Közel hét éven keresztül Jászberényben aktívan tevékenykedett, először, mint a gimnázium tanára, majd mellette a Jász Múzeum őre is volt. Persze a tanulmány írójának van még egy oka a megemlékezésre. A gyulai gimnáziumi években egy Banner József nevű magyar és latin tanárom volt, aki tekintélyével és tudásával, mind a gimnáziumban és mind Gyula városában nagy köztiszteletet élvez, mind a mai napig. Banner János és Banner József között rokoni kapcsolat van.

Banner János

Családja és tanulmányai

Banner János 1888. március 6-án született Székudvaron. A település a trianoni békeszerződésig az Arad vármegyei Kisjenő járáshoz tartozott. Édesapja Banner József, édesanyja Wieland Mária volt. A Banner család ősei erdélyi szászok voltak. Anyai nagyapja Wieland János a pénzügyminisztérium osztályvezető tanácsosa volt az 1910-es években. A Wieland család felmenői Németországból származó nemesi család voltak.

Banner János szülei később Békés vármegyében Békés nagyközségben telepedtek le. Egy nővére és két bátyja volt, Mária (1882), Benedek (1884) és Miklós (1886). Elemi és középiskolát Békésen végezte. A család és a befolyásos anyai Wieland nagynénje azt szerette volna, ha a gyógyszerész lesz. Banner János azonban más utat választott.

Kolozsvári évek (1906–1910)

1906 szeptemberében beiratkozott a kolozsvári egyetem jogi karára.

Banner János anyai nagyapja családjában

Az hamar kiderült, hogy a jogi pályát nem kedveli, mint írta egyik visszaemlékezésében, a szóról-szóra bevágandó római jog, illetve a sok biflázás sehogy se kötötte le.

A változás kiútja lassan, de kezdett előtte kibontakozni. *„…újkori egyetemes és magyar történelmet is kellett hallgatnom. … Márki Sándor ragyogó magyar nyelven tartott szép előadásai megmutatták az utat, amelyre lépnem kell…"*

Ekkor fogalmazódott meg benne, hogy a régészet számára egy nagyon varázslatos tudomány. Mindjárt kolozsvári egyetemi tanulmányai elején megismerkedett az Erdélyi Múzeumi Egyesület gyűjteményeivel. Felkeltette érdeklődését a múzeum néprajzi tárgyú sokrétű izgalmas anyaga. Ez a megismerés hozta egész közel érdeklődési körébe a néprajzot is.

Ekkor még nem is tudta, hogy muzeológusi pálya is létezik, vallotta be később egy írásában a kolozsvári egyetemi évekről. Ekkor került kapcsolatba másik nagy tanítómesterével Pósta Bélával. Arra is hamar rájött, hogy az ő egészségi állapota, gyenge fizikuma nem engedi, hogy tanítómesterével együtt részt vegyen hosszú és fáradságos külföldi felfedezőutakon. *„Ehhez makkegészséges fizikum kellett"* – vallotta be később. Ezért a tanulmányai második félévében az egyetem történelem-földrajz szakára iratkozott be, de rendszeresen bejárt Pósta tanár úr előadásaira is. Az előadáson tőle hallottak annyira megmaradtak benne, hogy később régészi pályáján is nagyon jól tudta hasznosítani.

Az egyetemen egy pályadíjat is nyert – ez már pénzdíjjal járt – és így részt tudott venni a Cholnoky Jenő vezette, egész Erdélyt átfogó tanulmányúton. Ekkor született meg földrajzi szakdolgozatának a témája, *„A békési magyarság népi építkezése."*

Végzés után 1910 őszén gyakorló tanárjelöltként Makóra került. Miután ekkor már vőlegény volt, igyekezett olyan állást találni, amellyel családját is el fogja tudni tartani. A következő állomás volt a gyulai katolikus gimnázium, ahol helyettes tanári állást kapott. Itt igen rövid ideig volt, ahogy később írta *„kibírtam azt a hat hetet, amit itt el kellett töltenem."* Először felajánlották neki a korompai kereskedelmi iskola helyettes tanári állását, de mivel ezt nem fogadta el, ekkor a jászberényi állami főgimnáziumhoz kapott helyettes tanári kinevezést.

Jászberényi évek (1911–1920)

Így 1911 szeptemberétől a jászberényi gimnáziumba került. Az 1912-es év még egy szempontból nagyon fontos időpont volt életében, megházasodott. Még a kolozsvári egyetemi évek alatt ismerte meg Boumaz Gizella kolozsvári születésű leányt. A házasságkötés is Kolozsvárott történt a nyári iskolai szünetben. Apósa családja szászvárosi születésű szász volt, míg anyósa családja sepsiszentgyörgyi református volt. Trianon után apósáék is Magyarországra költöztek.

Hosszú és bonyolult történet, és e tanulmány kereteit messze meghaladják, hogy miért fogadta őt nagyon hűvösen a jászberényi gimnázium akkori tanári kara. Fél évszázaddal később – emlékirataiban – még mély malíciával emlékezik vissza, hogy a *jött-ment-et* milyen barátságtalanul fogadták. Banner János osztályfőnöke volt Gecse Árpádnak, aki a Jászság egyik legkiválóbb festője lett. Egy közös kirándulást is szervezett a híres festőiskola színhelyére Nagybányára.

1913. május 13-án Jászberény város képviselő testülete rendes közgyűlést tartott. A megtárgyalandó témák között a 33. pontban *„Dr. Banner János kérvénye a múzeumi őri állás elvállalása"* tárgya szerepelt. A képviselő testület pozitív döntése értelmében, szeptemberben a gimnáziumi tanári feladatai mellett átvette a múzeum vezetését. Első lépcsőben a múzeumi anyag rendezését szabta feladatának, hogy a múzeum télen már tudjon vendégeket is fogadni.

Ekkor újra felvette a kapcsolatot a kolozsvári régészekkel. A kolozsvári egyetemi évei alatt régészeti előadásokat csak elvétve hallgatott, s így nem került be a Pósta Béla körül kialakult régészi körbe. De most új feladatánál a nyári iskolai szüneteket újra Pósta régész professzor és munkatársai oldalán töltötte a kolozsvári Erdélyi Múzeum Régiségtárában. Ekkor sajátította el az ásatások vezetésének, a jelentések készítésének, a múzeumi anyagok leltározásának és rendezésének alapvető fortélyait.

Nyári régészeti tanulmányai után Jászberénybe visszatérve elsőnek elkészítette a múzeumi tárgyak átfogó leltárát. Számos esetben egy-egy tárgyat preparálás végett Kolozsvárra küldött, és elsőnek kezdte meg a Jász Múzeum gyűjteményét néprajzi tárgyakkal bővíteni. A kolozsvári régészeti iskola külső tagjaként olyan széleskörű ismereteket szerzett, hogy 1914-ben részt vett a Múzeumok és Könyvtárak Országos Központja által rendezett muzeológustanfolyamon, ahol régészet-néprajz szakos végbizonyítványt kapott.

Az elkövetkező évtizedekben őskori kutatásai során, a szegedi és a budapesti egyetem katedráján is hasznosította az itt megszerzett tudását. *„Banner János múzeumigazgató 1913-ban a jászberényi városháza szárnyépületébe telepítette át a gyűjteményt. Banner megfigyelései, leltári jegyzetei ma már forrásértékű dokumentumok. Az állomány ebben az időszakban helyi céhemlékekkel, néprajzi tárgyakkal gyarapodott."*

Korábban már többször is említett régész tanára és mentora Pósta Béla, aki a tanítás mellett a *„Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőség"* – rövidítve MKOF – felügyelője is volt, ellátogatott Jászberénybe, és a segítségével sikerült eloszlatnia a helyi elöljáróknak az állami felügyelettel kapcsolatos fenntartásait. 1915-ben az ő szakmai segítségével, közbenjárásával a jászberényi Múzeum pénzügyi segélyhez és megfelelő szakmai irányításhoz jutott. Pósta Béla Kolozsvárról küldött értékelő jelentésében 1915-ben a következőképpen minősítette Banner János szakértelmét: *„...A szakember tekintetében úgy intézkedtek, hogy Dr. Banner János főgimn. tanár urat alkalmazták a múzeum vezetőjévé. Banner doktor úr oklevele szerint történelem–földrajz szakos, tehát előiskolája úgy a régészeti, mint a néprajzi szak módszere tekintetében annál is inkább megvan, mert egyetemi tanulmányai alatt régészeti előadásokat hallgatott, és az őskori részben a palaeoethnographia módszerrel gyakorlatilag is tisztába jött, de nem állott meg ennél, mert úgyszólván évenként egy-két hetet, sőt sokszor több hónapot töltött el a kolozsvári tudományegyetem ermészeti és régészeti intézetében szorgos tanulmányozással…"*

Banner János, a tanítvány, soha nem felejtette el mesterének emlékét. Hálája jeléül számos írásban állított emléket Pósta Bélának és tanítványainak. Neki köszönhető a legteljesebb tudományos igényű Pósta-értékelés.

Egyik jelentős jászberényi munkája a jászsági céhek emlékének az összegyűjtése. A negyven éve fennálló múzeumban a céheknek, az itteni iparosoknak szinte egyetlen tárgya sem volt összegyűjtve. Úgy fogalmazott évekkel később: *„Jött-ment ember kellett hozzá, hogy a földdel és a néppel kapcsolatos anyaggyűjtés megindulhon."* A jászságban, és elsősorban Jászberényben a 18. század második felétől a céhek élete virágzott. Persze nem lehetett összehasonlítani az iparosabb vidékek céhes életével, hiszen itt a Jászságban minden iparosnak volt egy kis földecskéje, így félig-meddig paraszti életet is élt. Mindjárt az első jelentős gyűjtést az Jászberényi Ipartestület épületének padlásán találta.

A céhek ládái, hívogató táblák és nagyon sok írás, felszerelési tárgyak, mind-mind a múzeum számára értékes tárgyak. Még Erdős András plébánostól is kapott az addig templomban őrzött céhes zászlókat. Ötven évvel később jelent meg egy híres tanulmánya *„A jászsági céhek életéből"* címmel.

Emlékezésében megírta, Jászberényből úgy jött el, hogy a múzeumban végzett munkájáért egy szó köszönetet sem kapott, később azonban megszólalt az illetékesek lelkiismerete: 1923-ban, majd később is – utólagosan megköszönték a hétéves jászberényi tevékenységét. De miért kellett eljönnie Jászberényből? A Tanácsköztársaság zavaros idejében beszédet mondott, amely nem tetszett a város akkori vezetésének, továbbá a helyi újságban megjelent írásai sem arattak sikert, így 1920-ban ott kellett hagynia a várost. 1919-es év második felében, amikor román katonák fosztogatták a várost, Banner János és Muhoray Zoltán aljegyzővel szövetkezve a levéltárban helyezték biztonságba a Lehel-kürtöt.

Korábban a múzeum feliratát is eltávolították, így a román katonák nem tudták kifosztani a jászok legértékesebb történelmi gyűjtőhelyét. 1920 áprilisában szűnt meg Banner múzeumi feladata. *„Bizottság jelenlétében adtam át a múzeumot Szele Ambrus volt földbirtokosnak, aki – bár Jászberényben lakott – azelőtt talán gyerekkorában járt benne utoljára."* – írta később emlékirataiban. De sokkal később azt írta: *„Öreg fejjel visszanézve és nem törődve az akkori idők okozta kellemetlenségekkel, a mai napig szeretettel gondolok vissza a jászberényi múzeumban töltött időkre."*

Közel negyedszázados szegedi évek

1920 őszén a szegedi fő-reáliskolába kapott kinevezést. Először történelmet és földrajzot tanított, a kolozsvári és jászberényi évek alatt már néprajzzal és régészettel felvértezve.

(folytatás a 6. oldalon)

(folytatás az 5. oldalról)

Sokoldalúságát jól jellemezte az a tény, hogy az 1921/22-es tanévben heti két órában rendkívüli tantárgyként könyvkötészetet is tanított. Egyik legfőbb érdeme, hogy a tanulmányi kirándulásokat újra felelevenítette. A háborús idők miatt az ifjúság nem utazhatott, és nem is tudott kimozdulni a város határából.

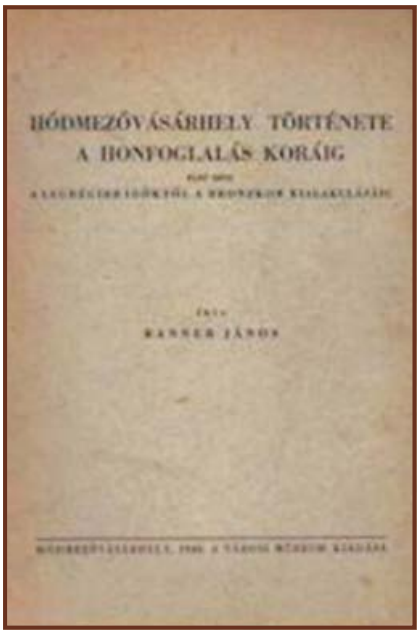
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY TÖRTÉNETE
A HONFOGLALÁS KORÁIG
BANNER JÁNOS

Könyvének címlapja

A tanulmányi utak révén újból felfedezték „csonka" Magyarország szép tájait és ez nagy kedvet váltott ki az iskola fiatal hallgatóiból.

Banner tanár úr egyébként „társadalmi munkában" Móra Ferenc kedvenc segítőtársa volt a múzeumban, elsősorban a régészeti témákban segédkezett az akkor igen hajszolt életet élő nagyszerű írónak, aki 17 éven át a szegedi múzeum igazgatója is volt.

Első lépcsőben az éremtár kezelését vette át. Szabad bejárása volt az éremtárba, ahol közel 13 000 érem és pénzjegy között kellett rendet teremtenie. Banner János a múzeumban végzett munkájáért semmiféle javadalmazást nem kapott, és ezt egészen 1936-ig végezte.

Még gimnáziumi tanárként 1922-ben az egyetemen magántanári képesítést szerzett *„Magyarország tárgyi néprajza, kapcsolatban az ország demográfiájával"* tárgykörben.

1924-ben adjunktusként átkerült a szegedi Ferenc József Tudományegyetem régészeti tanszékére, és itt tanított és dolgozott 1946-ig.

Az egyetem régi követelményrendszere szerint végig járta a ranglétrát. 1929-ben nevezték ki címzetes, nyilvános és rendkívüli tanárnak, majd 1937-ben nyilvános rendkívüli egyetemi tanár lett, és végül 1940-ben érte el az egyetemi ranglétra csúcsát, amikor nyilvános rendes egyetemi tanár lett. 1937-től tanszékvezetője is volt a régészeti tanszéknek, majd 1940-ben a bölcsészkar dékán-helyettese, és utána 1940 és 1941 között dékánja is volt.

Banner János 1929-től a negyvenes évek közepéig városi pénzből éves rendszerességgel ásatásokat végzett Hódmezővásárhely határában.

Banner professzor 75 éves

Rendkívül nagy figyelmet fordított az ásatások dokumentálására. Ennek a kutatási munkának az eredményeképpen született meg 1940-ben *„Hódmezővásárhely története a honfoglalás koráig"* című könyve, amelynek kiadója a Hódmezővásárhelyi Múzeum volt. Banner Jánosnak Benedek nevű bátyja, aki szintén régész volt, az 1920-as évektől a szegedi egyetem régészeti tanszékén is dolgozott, és valószínű, hogy testvér-öccse kérésére a szegedi és hódmezővásárhelyi ásatásain 1925-1943 között rendszeresen részt vett.

Még a szegedi évek alatt Banner János volt az első régész, aki megszerkesztette és összeállította a magyar régészeti szakirodalom első, teljes bibliográfiáját. A háború alatt alapította meg az Alföldi Régészeti Kataszteri Intézetet, amelynek célja az ország régészeti topográfiájának összeállítása volt.

Véglegesen ez a terve csak a második világháború után valósult meg. Az MTA Régészeti Intézeténél a *„Magyarország régészeti topográfiája"* című sorozatban válhatott véglegesen valósággá.

Eötvös Loránd Tudományegyetemen töltött évei

A közel negyedszázadnyi szegedi évek után a háború után Banner János és legközelebbi munkatársai Budapestre költöztek. A II. világháború után minden megváltozott az oktatásban. A szegedi egyetemről Budapestre hívott Banner professzort az Őskori Tanszék vezetésére kérték fel. 1949-ben elindított oktatási reform hatásaként bevezették az okleveles muzeológusok képzését.

Nem egészen nyolc év után újabb változtatás következett, az újabb oktatási reform hatásaként a régészet mellé kötelezően fel kellett venni egy tanárszakot. 1967-ben újraegyesítették a Régészeti Tanszék vezetését, és ezt már utódja László Gyula vette át.

Aktívan becsatlakozott a fővárosban is a tudományos életbe. 1954-ben az akadémiai nagyhét keretében a Régészeti Főbizottság ülésén ő tartotta az elnöki megnyitót. Kiemelte: *„A magyar régészeti kutatásnak — egyéb általánosságokról nem szólva, — három nagy mulasztását szokták a leggyakrabban emlegetni. Ez a három, időrendben haladva a következő: a szláv, a magyar honfoglaláskori és őstörténeti és a magyar középkori emlékek kutatása."*

1963-ban 75. születésnapja alkalmából megkapta a *Munka Érdemrend* kitüntetést. A Budapesti Egyetem ősrégészeti tanszékéről 1968-ban vonult nyugdíjba, 57 évi szolgálat után.

Élete utolsó évtizedében valamennyi ásatásának anyagát feldolgozta és közreadta. Ezzel nagyon fontos tudománytörténeti munkát végzett a régészet, néprajz, muzeológia és más tudományágak területén. Banner János az a fajta régész-tudós volt, aki a néprajz és a régészet szoros kapcsolatát tudatosan vallotta és ezt munkásságában is meg is valósította. Kerek és teljes életművet hagyott maga után.

1971. június 30-án elhunyt Banner János ny. egyetemi tanár, a történettudományok doktora, a Magyar Régészeti- és Művészettörténeti Társulat

örökös tiszteletbeli tagja. Halálával egy munkában, eredményekben, emberségben eltöltött gazdag életpálya lezárult. Hátrahagyott életműve a régészettudomány művelőinek körében a nevét örökre megőrizte. A nemzetközileg is elismert tudós több mint négy évtizedes egyetemi kutatómunkája alatt, számos kutatónemzedéket felnevelt.

Halála előtti utolsó fénykép

A magyar Alföld ősrégészetének feldolgozásában érte el a legkiválóbb kutatási eredményeket. Több évig elnöke volt az Őstörténeti Nemzetközi Társaságnak.

Munkái: *(nevét csak akkor tüntetjük fel, ha más szerzőtársa is volt a könyvének)*

Török rabságban (1787–1791)
Kiadás éve: 1923

A Jászsági céhek életéből. Jászberényi Újság 1918. évi számai tárcacikkek 9–11. számok és 18–25. számok

Népvándorlás kori sírok Nagykamaráson. Csanád vármegyei Könyvtár Szeged, 1927

A kőkori élet Békés Vármegyében. Gyulai Múzeum kiadása Gyula, 1941

Hódmezővásárhely története a honfoglalás koráig. I. rész Hódmezővásárhely, 1940

Az újabb kőkori lakóházkutatás mai állása Magyarországon. Arch. Ért. 1943. 1-25. lap

Bibliographia Archaeologicae Hungarica 1793–1943. Szeged, 1944

Banner János-Jakabffy Imre: A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája (A legrégibb időktől a XI. századig)

Emlékezés Posta Bélára, születése százéves fordulóján, Dissertationes Archaeologicae (Régészeti Dolgozatok) 5, 1963 (17–28 lap)

Márki Sándor emlékezete. Gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai 1961. 21. sz.

Banner János: Móra Ferenc emlékezete (1879–1934). A Móra Ferenc Múzeum Évkönyvé 1958–1959. Szeged 1960. 3-6 lap.

A budapesti egyetem és a kolozsvári régészeti iskola (tanárairól). Régészeti Dolgozatok. 1961. 3. sz. 44–47.

Posta Béla születésének százados ünnepe, 1862–1962. Budapest, 1962.

Banner János–László Gyula–Méri István–Radnóti Aladár (szerk.): Régészeti kézikönyv: gyakorlati régészet I. Budapest, 1954.

Emléke

Abban a korban produkált kiemelkedő munkát, amikor a tudomány és a múzeumi ügyek pénzügyi támogatása a mélyponton volt. Mégis híveket tudott szerezni és mindig megtalálta a segítő mecénást.

Egyik tanítványa így emlékezett vissza professzorára: „…Ám sohasem fogom elfeledni gerinces magatartását. Hozzá bízvást mehettünk emberi problémáinkkal, tudtuk, hogy komolyan veszi azokat, és segít bajaink leküzdésében. Izzó tudományszeretetét, szilárd jellemét őszintén csodáltuk; meg nem alkuvó igazságosságát tiszteltük, felénk sugárzó szeretetét hálásan fogadtuk."

Források:

Internetes források

http://wc.rootsweb.ancestry.com/cgi-in/igm.cgi?op=GET&db=babcsanyi&id=I354

http://epa.oszk.hu/00400/00458/00079/2004honap7cikk670.htm

http://regeszet.elte.hu/az_intezet_tortenete

https://issuu.com/jaszkurtujsag/docs/jaszkurt_1311_kicsi/7

Cikkek, tanulmányok, könyvek

Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum Egyesület félszázados ünnepére (1859–1909)

Jász Újság 1913. szeptember 28 (IV. évf. 39. szám)

Békés-Kolozsvár-Jászberény-Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig) Sajtó alá rendezte: Jankovich B. Dénes. Gyula, 1990

Banner János: A Lehelkürt szolgálatában. Szolnok megyei múzeumi adattár 3. Szolnok, 1968

Ethnographia, 83. évfolyam (1972) Kutatók, életművek: Balassa Iván: Banner János 1888–1971. 358–360.

Archeológiai Értesítő 99. Évf. (1972) 1972/1. füzet, Szemle Korek József: Banner János (1888–1971)

Fodor István (szerk.): Emlékkönyv Banner János születésének 100. évfordulójára (Szeged, Móra Ferenc Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, 1990)

Magyar régészet az ezredfordulón. NKÖM Teleki László Alapítvány Budapest, 2003

Metykó Béla
helytörténeti kutató

Verselő jászok

ÜLTESS EGY FÁT

Ültess egy fát, és élni fog majd neved,
Az utókor majd hálával emleget.
Irtják az erdőt, a világ tüdejét.
Lassan elfogy az éltető oxigén.

Oxigén nélkül nincsen földi élet,
Árnyékot sem találsz, mi hűsít téged
Út menti eperfát vándor siratja,
Finom gyümölcse a szomjat oltotta.

Ültess egy fát,
mézelő hársat vagy akácot,
Tavasz illatával, köszöntik a világot.
Ültess egy fát, ne egyet, százat!
Talán meg lehet menteni hazánkat.

Szmog riadó ijeszt minden nagyvárost,
Gomolygó füstben nem leled lakásod.
Nagyvárosi gyermek,
sápadt és színtelen,
Így tovább élni,
ezt tűrni már nem lehet.

Ültess egy fát, ne egyet, százat!
Jó példátok járja szerte az országot,
Autó maradjon a garázsba bezárva,
Több oxigén lesz az egész világba.

Ültess egy fát! Te is, én is, ő is!
Ültess egy fát!

Budakeszi, 2006

Sánta István

A „Kun Miatyánk” fülöpszállási változatai

Ma már senki nem vitatja, hogy a kunok önálló nyelvezettel érkeztek a Kárpát-medencébe, hogy hamarosan erős alkotóelemévé váljanak a Magyar Királyságnak. Fülöpszállás területét az első jelentős betelepülés során, 1124-ben szállták meg II. István királyunk jóváhagyásával. A végleges letelepedés pedig a tatárok elvonulása után IV. Béla segítségével történt meg. Sem a beilleszkedés, sem sajátos szokásaik és viseletük elhagyása nem ment máról-holnapra. Két-három évszázadnak is el kellett telnie a teljes beolvadásig. Legnehezebben a magukkal hozott nyelvüktől váltak meg. Valószínűleg már tökéletesen értették és beszélték az őket körülvevő magyarok nyelvét, miközben otthon családi-baráti körben még ősi nyelvüket használták. Háromnégyszáz esztendeig is eltarthatott ez a kétnyelvű állapot a kunoknál.

A kun beszédforma lassan feledésbe merülő emléke templomi imádság formájában maradt fenn legtovább. Az 1700-as évekből még nem kevés, kunok lakta helységből került elő a „Miatyánk…” kezdetű imádságnak a kun nyelvű változata. Ezek a fennmaradt szövegek – írásbeliség nemigen lévén – szájhagyomány útján öröklődtek és őrlődtek, ezért egészen biztosan jelentősen torzultak, változtak az eredetihez képest az évszázadok folyamán. Így a különféle változatok olykor jelentősen eltértek egymástól, de a hangzás hasonlósága alapján világosan felismerhető valamennyiben a közös eredet.

Dr. Baski Imre turkológus professzor a Kunszentmiklóson fellelhető, és egyéb helységekben felbukkant, vagy kódexekben talált kun eredetű szavak vizsgálata alapján rekonstruálta a „Miatyánk, ki vagy a mennyekben…” kezdetű ima talán leghitelesebb kun nyelvű szövegét. Kunszentmiklós főterén most ennek alapján kőbe vésve, tükörfordításban olvasható az eredetihez talán legközelebb álló, hitelesnek tekinthető változat, mint kun emlékeink egyik legfontosabb ikonja.

Most az általam Fülöpszálláson fellelt öt „kun Miatyánk” szövegét írom le, mégpedig az eredeti szöveghűségben.

Dugonics András „Etelka” című könyvében (1788) találkozhatunk az eddigi legrégebbi ismert változattal. Külön örömöt jelent számomra, hogy a szöveg közlését helytörténeti jelentőségű korrajzzal is színesíti, értékesebbé, hitelesebbé teszi.

Dugonics szó szerint így írja le a szöveget könyvében:

„BEZOM ATTAMASZ KEMZE
KIKTE SZELEZON SZENADON
DÖSSÖN SZENKÜKLÖN
NETZEGERDE ALIKÜKTE BEZOM
OK NEMEZNE
GÜT BÜTTÖR GÜNGÖN
BORBEZGE ELI BEZON
MENEMEZNE TERMEZBEZGE
OVGYI TENGERE AMEN.”

Dugonics az imádsághoz fűzött magyarázat pedig szó szerint így hangzott: „Ezt az imádságot Pesten 1774-dik esztendőben 28-dik Augustusban elmondotta BANKOS ISTVÁNY Fülöpszállási Kun-ember, ki (ennek-előtte) kilenc esztendeig (’s-tán tovább is) Kisér nevezetű helységben (ugyan-csak a’ Kúnságban) Nótarius vala. Más magyar emberek (a-mint azon Kún ember ejtette) úgy írásba foglalták, ’s másokkal is közlötték.

Hozzáadta ugyan azt is az az említött BANKOS Istvány; hogy (a’ Fülöp szállási Oskolákban nagy-vigyázatú RÁKOSI Istvány Rektor alatt) meg kelletett ezt a’ KÚN-mi-atyánkot a’ gyermekeknek tanúlni. És ő maga – is, (ennek-előtte huszonöt esztendőkkel, mesterének parancsolattyából, könyv nélkül meg-tanulta légyen. Azt mondották az akkori Kúnok: hogy emezen szokásnak (melyel a’ gyermekek amazon miatyánkot meg-tanulni kezdették) beiktatója lett légyen nagyérdemű Nánási János Fülöp-szállási Assessor, nagy tehetségű ember.

Ugyan abban az 1774-dik esztendőben, 14-dik Októberben egy régi papirosrúl le-irattatott az említett Kun-mi-atyánk.

A papíros Terbölcs Gábornál (jegyző volt a Kiskunságban) találtatott fel. Ez pedig így vala akkor leírva;

„BEZEN ATTAMAZ, EBENZE
KIKTE, SZEN LISZEN SZINADON.
DÖSÖN MITTIGEN.
KENGE ALIKIKTE:
PUTHUTER KUNGIVI, ILL BEZEN
ILTNE. BÉZNE KUTIN,
BÉZNE MINGI BOCSÁTALI,
BÓCSON MÉGNI.
TENGE NIZNI ÁMEN”

Bizony a két változat igencsak eltér egymástól. Valószínűleg a 150 éves török uralom alatt török szavak is torzították az eredeti kun nyelvet. 1849. december havában, tehát egy századot

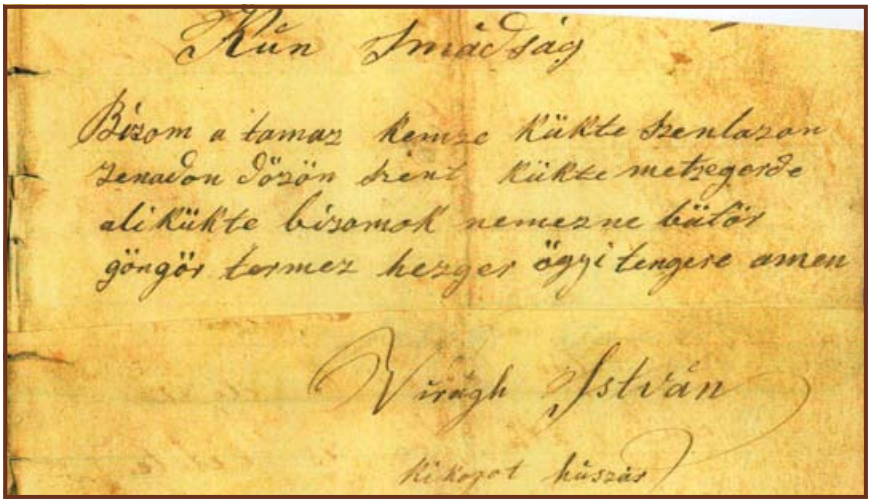
Kún Imádság

Bizom a tamaz kemze kükte szenlazon
zenadon dössön szent kükte metzegerde
alikükte bizomok nemezne bütör
göngön termez kezger ögyi tengere amen

Virágh István

Kikopot húszár

Kun Imádság. Részlet Virágh István kéziratos könyvéből

átlépvén az aradi várbörtönben raboskodó Virágh István „kikopot húszár tizedes” megsárgult füzetében a leírtak alapján eképpen imádkozott:

„BIZOM A TAMAZ KEMZE
KÜKTE SZENLAZON ZENADON
DÖSÖN SZENT KÜKTE
METZEGERDE ALIKÜKTE
BIZOMOK NEMEZNE
BÜTÖR GÖNGÖN TERMEZ
BEZGER ÖGYI TENGERE AMEN.”

Ez a szöveg bizony igen hiányosnak, elnagyoltnak tűnik.

Továbblépve megint száztíz esztendőt, 1962-ben, fiatal fiúként egy idős

juhászembertől, Harnos Zsigmondtól hallomás után így betűztem le, amit lediktált, majd felolvasásom után jóváhagyott:

„BEZON ATTAMAZ KEMZE KIKTE
SZEN LÉSZEN SZENADON
DÖSSÖN SZENKÜKLÖN
NETZEGERDE ALIKÜKTE
BEZON OK NEMEZNE, GÚT
BÜTTÖR GÜNGÖN BORBEZGE
MENEMEZNE TERMEZBEZGE
OVGYI TENGERE AMEN”

Ez a szöveg is, mint az előző három variáció nyilván erősen torzult az elmúlt 500 esztendő folyamán. Közös bennük fülöpszállási eredetük. Az utóbbiban pedig az a számomra különös, hogy fogékony fiatal ésszel megtanultam, és azóta álmomból ébresztve is el tudom mondani.

Akkor is, ha nem lehet hitelesnek, csupán szép emléknek tekinteni ezt a „Kun miatyánk” változatot. Az 1980-as évek elején egy asszonyka kopogott a Fülöpszállási Helytörténeti Gyűjtemény házának ablakán. Tóth Pálné egy régi papírlapot adott át nekem. Ez volt rajta:

KUN MIATYÁNK
BEZÉN ATTAMAZ KENZE KIKTE
= MI ATYÁNK AKI
VAGY A MENYBE
SZEN LÉSZEN SZENADON
= SZENTELŐDJÉK MEG A TE NEVED
DÖSÖN SZEN KÜKLÖN
= SZÁLLJON ALÁ A TE AKARATOD
NITZIÉGEN GÉRDE ALI
= MINT A FÖLDÖN ÚGY AZ
KEKTE = ÉGBEN IS
BEZÉN AKOMOZNE
= A MI KENYERÜNKET
OKNE MEZNE BERGENGE
= ADD NEKÜNK
PITBÜTÖRKÜNGÖN
= MINDEN NAPON
IL BÉZEN MÉNE MEZNE
= VEDD EL A MI BŰNÜNKET
NESZEN BEZDE
= MI IS MEGBOCSÁTUNK
JERMEZBERGE
= AZ ELLENÜNK KIKELŐKNEK
UTZAGERGENGE ILTME BEZNE
= NE VIGY MINKET A
OLGYA MANGA = GONOSZHOZ
KUTKOR BEZNE = SZABADITS MEG
OLGYAMANNA
= MINKET A GONOSZTÓL
SZEN BORSON BOKA
= TE VAGY AZ ERŐS
CSALLI BOCSAN IGYI = AZ IGAZ JO
TENGERE AMEN. = ISTEN. AMEN

Hogy ezt ki jegyezte le, és mikor, arra nincs adat. Kérlek, kedves olvasó, a fenn leírtakat ne tekintsd tudományos dolgozatnak! Csupán szó szerinti leközlése, öt változata a Fülöpszálláson általam eddig fellelt „kun-Miatyánk” változatos változatainak. Talán egyszer egy kun nyelvre specializálódott szakember fel tudja majd használni gyűjtésemet. A felhasznált szövegek megtalálhatók gyűjteményemben, a Kunszentmiklósi Felső-Kiskunsági Emlékek Házában.

Fülöpszállási Székely Gábor

A számok és szövegek útvesztőjében

Váradi Zoltán bácsi régi iskolai emlékei gyakran visszaköszönnek ezeken a hasábokon is. Hajdan, ahogy a számtant az egyszereggyel, a szavakat pedig a skandálással gyakorolták.

De mi is volt az a skandálás? A szavakat szótagonként rakták össze, példának okáért álljon itt, hogy hogyan skandálták a Noszlopy családot: lád, család, picsalád, lopicsalád, noszlopicsalád.

A matematika tudományának sem biztos, hogy minden esetben elég volt az egyszeregy, mert közröhej tárgya volt a Rákosi-kor párttitkára, aki a’képpen tartotta ünnepi beszédét a dicső Szovjetunióról és a szocialista táborról, hogy *„Elvtársak! Napjainkra a föld egyhatoda a szocializmust építi, de eljön majd az az idő, amikor egyhetede, egynyolcada, sőt! Egytizede is a szocializmust fogja építeni!”* Hát a párttitkárokat sem az eszük miatt választották meg!

A másik községi tanácselnök meg sűrűn pergő könnyei fátylán át jelentette be, hogy *„Sztálin generalizmust betették a múzeumba.”*

De János bácsi is osztatlan sikert aratott, mikor némi tudálékossággal fűszerezte pesti élménybeszámolóját: *„voltunk a május elsejei felvonuláson. De nagy menstruáció volt, olyan impotens látvány...”*

Ezek után már csak enyhén tudatlannak tűnt Jancsika, akitől a plébi megkérdezte a hittanórán, hogy hány szentség van. Mire a válasz: *„Hát azt nem tudom, de anyám nagyon sokat emleget!”*

Durbints ságor

Török békedíjat kapott Dr. Bartha Júlia

Felemelő ünnepség keretében vehette át Dr. Bartha Júlia turkológus, etnográfus, az Özkan Mert török költő által újragondolt, az ókori békedíj szellemiségét korunk elvárásaihoz alakított Nemzetközi Békedíjat, ami odaítélésének feltétele a Nobel Béke díj és az UNESCO a „Kincset érő alkotó ember díjának” feltételrendszeréhez igazodik. A két napos rendezvényre a több mint 300 éve a Thököly emigráció által alapított Kocaeliben, került sor április 30-án. Dr. Bartha Júlia immár a török kultúra elismert követeként az első magyar birtokosa e Béke-díjnak.

Dr. Bartha Júlia átveszi a díjat
Fotó: I. T.

A török békedíj
Fotó: I. T.

Emlékezés régi jászberényi tanárokra VIII.

Ez az írásom még mindig az ifjúsági aerokör témájához kapcsolódik. A József Nádor Gimnázium igazgatói, Kalkbrenner Antal 1920–1926, Józsy Ferenc 1926–1938, majd Iványi János 1938–1942 között az ifjúsági aerokör munkáját erkölcsileg és anyagilag is támogatták. A tanárvezetők – Gergely Adolf, illetve 1940 után Szalánczy Sámuel – évkönyvi jelentéseikben hálás köszönetet mondtak a támogatásért. A tanévek záróülésein pedig a kör ifjúsági elnökei szóban tették *ugyanezt az intézet igazgatójának az állandó támogatásáért, mely jelentékenyen fokozta a tagok érdeklődését és munkáját.* Józsy Ferencről korábban írtam. Úgy gondolom, hogy Kalkbrenner Antal és Iványi János - az aerokörön kívül is – az elődeikhez hasonlóan sokat tett az iskoláért, a városért. Kell, hogy emlékezzünk rájuk.

Kalkbrenner Antal 1875. november 19-én született Oraviczabányán. (Oraviczabánya Temesvártól 111 km-re délkeletre, a Szörényi-érchegység nyugati lábánál fekszik.)

Középiskolai tanulmányait Fehértemplomban végezte. (Fehértemplom Szerbia, Vajdaság, Dél-bánsági körzetében található, a szerb-román határ 2 km-re van a várostól).

A budapesti tudományegyetemen tanári oklevelét német-latin szakon szerezte meg. 1899-ben helyettes tanár volt a kisszebeni katolikus algimnáziumban, 1900-tól helyettes tanár Gyöngyösön a magyar királyi állami főgimnáziumban, de 1904-től már rendes tanár.

1907-ben a szegedi kegyesrendiek vezetése alatt álló városi főgimnázium tanára. 1907-ben alakult, részben a magyar lakosság pénzéből a karánsebesi magyar főgimnázium. (Karánsebes Temesvártól 98 km-re délkeletre, a Temes jobb partján fekszik, Oraviczabányához 9 kilométerre). Ekkor ideiglenes igazgatója, 1909. február 24-től pedig kinevezett igazgatója lett Kalkbrenner Antal.

Az igazgatói munkájával párhuzamosan kormánybiztosként számos magyar és román tannyelvű középiskolában tett látogatást. 1916-ban a karánsebesi románnyelvü tanítóképző miniszteri biztosa volt.

„A magyar pedagógiai kar egyik kimagasló, értékes tagja, tevékeny részt-

Térkép, melyen látható Oraviczabánya, Fehértemplom, Karánsebes elhelyezkedése

A karánsebesi főgimnázium

vevője volt a délvidéki magyarság társadalmi életének” – olvasható a Magyar Társadalom Lexikonjában. Bizonyítja ezt a Budapesti Hírlapban (1907. április 6.) A délvidéki pángermánizmus címmel megjelent a hír arról, hogy öt délvidéki születésű professzor tanácskozást hívott össze a magyar-sváb ellentétekkel kapcsolatban. Egyikük volt Kalkbrenner Antal, aki hozzászólásában többek között a következőket mondta: *„Valóságos ostobaság az, ha a hatósági tag rárivall a svábra, hogy miért nem tanul meg magyarul. A sváb az ilyen viselkedésben üldözést gyaníit, a miről pedig Magyarországon szó sem lehet. A magyar őszintén szereti és becsüli a svábot, de a svábok közé azokat a magyarokat küldjék, kik missziót teljesítenek.”*

Az I. világháborúban népfelkelőként vett részt, századosként fejezte be a szolgálatot, több kitüntetést kapott. 1917. június 14-én jelent meg a Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára - Személyes Ügyek fejezetében: *„Ő császári és apostoli királyi felsége legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy a legfelsőbb dicsérő*

elismerés – a kardok egyidejű adományozása mellett – adassék az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásuk elismeréséül (…) Kalbrenner Antal, az 1/8. népfölkelő hadtápzászlóaljnál beosztott szolgálaton kívüli viszonybeli főhadnagynak…"

A kardokkal ékesített, bronz Signum Laudis és a Károly-csapatkereszt tulajdonosa volt. Az erdélyi román betörés alkalmával sem szüntette be a tanítást és ezért a II. osztályú polgári hadiérdemkereszt adományozták számára.

1920. augusztus 20-tól a jászberényi főgimnáziumba helyezték, s itt igazgatóként folytatta oktató-nevelő munkáját. Elsősorban németet tanított, s a német társalgást vezette évente több csoportban.

Igazgatósága alatt került sor az iskolai rádió telepítésére és az aerokör megalakulására. Az 1924/25-ös tanév értesítőjében Gergely Adolf a következőket írta: *„Mély köszönet illeti meg Kalkbrenner Antal igazgató urat, aki a felvetett gondolatot lelkesedéssel tette magáévá és az intézetnek fölvevő készülékkel való ellátását a végleges befejezéshez segítette. (…) Kalkbrenner Antal igazgató úr a tanári testület határozata alapján akként intézkedett, hogy az 1925. év február 23-án megtartandó ifjúsági színielőadás jövedelme a rádióállomás fölszerelésére fordítassék."*

Egy évvel későbbi események pedig már a főgimnázium országosan elismert aerokörének létrejöttéhez vezettek. Az iskola önképzőkörének négy tanulója a repüléssel, a repülőgéppel kapcsolatos előadásokat készített, melyek bemutatása előtt többedmagukkal részt vettek egy budapesti iskola rendezvényén.

A budapesti Bocskai István reáliskola ifjúsági aeroköre 1926. január 20-án díszülést tartott, melyre meghívást kaptak a jászberényi diákok. Kalkbrenner Antal igazgató és Gergely Adolf vezetésével az iskola 34 VII. és VIII. osztályos tanulója végignézte a bocskais diákok munkáját, meghallgatta az előadásaikat. Majd 1926. február 7-én, amikor a jászberényi gimnázium négy diákja megtartotta első aviatikai előadását, viszontlátogatásra került sor. S február 17-én gyakorlatilag elindult az aerokör története, melynek alapszabályát a budapestvidéki tankerületi királyi főigazgatóság 398/1926. szám alatt 1926. március 20-án jóváhagyta. *„Hálás köszönetet kell mondanunk Kalkbrenner Antal igazgató úrnak, ki örömmel és szeretettel támogatta az ifjúság munkásságának fejlesztésére, látókörének szélesbítésére irányuló törekvéseket a modellkereséstől kezdve a megalakulást megelőző és azt követő időben, az aerokör szerény történetének minden fázisában"* – írta Gergely Adolf az 1926-ban megjelent értesítőben.

Az 1924/25-ös érettségi tablón található kép

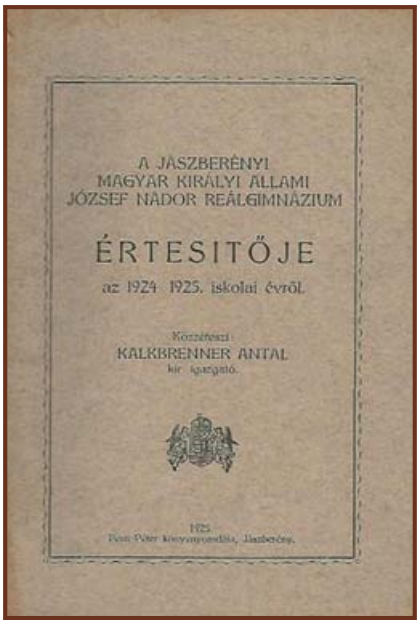

Jászberényi igazgatóként is minden évben megbízták érettségi vizsgák, magánvizsgák vezetésével. A váci kegyesrendi főgimnáziumban magánvizsgálatokat, a kecskeméti állami főreáliskolában az érettségi és magánvizsgát, a balassagyarmati állami reálgimnáziumban az érettségi vizsgálatokat vezette. Az 1925/26-ös tanévben pedig a budapesti VIII. kerületi Zrinyi Miklós reálgimnáziumban és a balassagyarmati állami reálgimnáziumban látott el érettségi vizsgaelnöki teendőket.

Az igazgatói munkája mellett a város életében is tevőlegesen vett részt. A jászberényi szabadoktatási bizottság, az állami iskolák tüzelőanyag ellátását lebonyolító helyi bizottság és a tanulósegítő egyesület ügyvezető elnöke volt. A Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége (Kansz) helyi csoportjának társelnöki és a jászberényi iskolán kívüli *népmívelési* bizottság elnöki szerepét is betöltötte. S tagja volt a városi képviselő testületnek, a jászberényi dologház felügyelő hatóságának, az állami elemi iskolák gondnokságának, a jászberényi római katolikus iskolaszéknek.

Több előadást tartott a tanyai iskolákban, a *helybeli zászlóalj legénységének,* az ipartestületben. 1921 decemberében újra indították a főgimnáziumban a szabadoktatási tanfolyamot, melyen főleg az iskola tanárai az igazgató vezetésével tartottak előadásokat. *„A megszállott Délvidék"* címmel 1921. december 18-án tartotta meg előadását vetített képekkel Kalkbrenner igazgató. *„A vetített képek kellemes élvezetet nyujtottak a jelenlevőknek."* (Jász Hírlap 1921. december 25.)

Az 1924/25-ös tanévben Koller Imre földbirtokos Kalkbrenner Antal nevére 1.000000 koronával jutalomalapítványt létesített. Az alapítvány kamatából a német nyelvben kiváló előmenetelű diákot díjazták. Az utolsó jutalmat az 1940/41-es tanévben adták ki.

Családjáról kevés biztos információt találtam. A Gyógyszerészi Közlönyben 1923. júliusi számában jelent meg, hogy Irén nevű lánya 1923-ban, Jászberényben Alexander István gyógyszertárában tett gyakornoki vizsgát kitűnő eredménnyel. Az 1927. januári számában pedig arról tudósított a lap, hogy *„Kalkbrenner Irén okl. gyógyszerészt, Kalbrenner Antal, a tisztviselőtelepi Széchenyi reálgimnázium igazgatójának leányát, december 28-án vezette oltárhoz Budapesten Kocln Guido a M.A.N. nürnbergi gyárának okl. metallografus gépészmérnöke."*

Felesége (Kisszebenben született Topitzer Irén), aki háztartásbeli volt, a korabeli újságokban a társasági események, bálok résztvevőjeként vagy jótékonysági tevékenysége okán szerepelt.

(folytatás a 12. oldalon)

(folytatás a 11. oldalról)

Több alkalommal olvasható a neve például az Foederatio Americana-bálok résztvevőinek névsorában. 1932-ben *Horthy Miklósné nyomorenyhítő mozgalmat* indított, s ezen Kalkbrenner Antalné természetbeli adománya egy csomag ruha volt.

Budapesten azonban ekkor még lakást nem tudtak biztosítani számára, ezért csak az 1926/27-es a tanévtől foglalta el az új állást.

Az iskolát utódjának nyugodt lelkiismerettel adta át, *„mert hat évi ittléte alatt mindent elkövetett, amivel az intézet nívóját emelhette, anyagi és szellemi értékeit gyarapíthatta”* – olvasható az 1926-os évkönyvben.

Czucor Gergely Bencés Gimnázium, Győr (ma)

Bencés Gimnázium, Pannonhalma (ma)
A gimnázium az épületegyüttes jobb oldalán látható, fordított F alakú épületszárny

1925-ben újra új iskola élére került. Ugyanis a *„nm. vallás és közoktatásügyi miniszter úr, Magyarország Kormányzója Ő Főméltóságának 1925. évi október hó 29. napján kelt magas elhatározása alapján”* áthelyezte a budapesti X. kerületi (tisztviselőtelepi) állami gróf Széchenyi István reálgimnázium élére.

Kalkbrenner Antal igazgató a budapesti gimnáziumban is egy egész nemzedéket nevelt fel. 1936. június 6-án főtanácsosi címet adományoztak neki, de még ebben az évben nyugállományba került.

A Pesti Hírlap 1936. szeptember 13-i számában ez olvasható: *„Lelkének minden porcikája diákjaié volt, akik a rajongásig szerették. Nemrég vonult nyugalomba szolgálati idejének eltelte után a friss és munkabíró ember. Könnyezve hagyta ott egyetlen szerelmét: az iskolát.”*

Alig telt el egy negyedév s már szomorú hír jött felőle. Rövid szenvedés után örökre távozott a földi létből. A Budai Napló 1936. szeptember 23-ai számában a következő hír jelent meg: *„Kegyeletes részvét mellett temették el kedden délután a farkasréti temetőben Kalkbrenner Antal tanügyi főtanácsost, a Széchenyi-főgimnázium nyugalmazott igazgatóját, az Emericana corporáció Jasonia dominusát. A végtisztességen az előkelő gyászoló családon kívül megjelentek tanártársai, Pintér Jenő tankerületi főigazgató vezetésével, a Széchenyi-főgimnázium nyolc osztályának növendékei teljes számban, az intézet öreg diákjai, délvidéki honfitársai, akik mélyen megindulva, szemükben az őszinte részvét könnyeivel tették le koszorúikat az elhúnyt jó tanár, a kitűnő igazgató, a talpig derék, becsületes, közszeretetben álló pedagógus koporsójára…”*

Iványi János igazgató Jankovics János néven került a jászberényi gimnáziumba, de az 1933/34-es tanévi értesítőben már Iványi Jánosként szerepel, később, Németországban az Iványi-Jankovics, Johann nevet használta

1895. június 28–án született Schambekben (Zsámbék). Szülei a tehetséges fiút a Raabi (Raab Győr német neve) Bencés Gimnáziumba íratták, odajárt 1906 és 1912 között.

A következő két évet noviciátusban Pannonhalmán töltötte, s az akkori szokásoknak megfelelően magántanuló volt.

1919-ig maradt Pannonhalmán, teológiát tanult és német-magyar szakos gimnáziumi tanári képesítést kapott. A bencés rendbe azonban nem lépett be, nem érezte magát elhivatottnak.

1919-től a Budapesti Egyetemen folytatta tanulmányait, amit 1921-ben a *Lautlehre der deutschen Mundart in Zsámbék* című diplomamunkával fejezett be. Néhány évi gyakornokoskodás után, mint helyettes tanár kapott állást Jászberényben.

Jászberénybe 1923 novemberében Ceglédről került. Magyar és német nyelvet is tanított helyettes tanárként.

Az 1926/27-es tanévben nevezték ki rendes tanárnak. Mindig a legeredményesebb módszerek alkalmazásával tanított. Tapasztalatait szívesen adta tovább. Az 1933/34-es tanévben *felsőbb előírás* volt bemutató órák tartása. Ő német nyelvi bemutató órát tartott az első osztályban.

Az 1938/39-es tanévben vezetésével a nyelvoktatás reformját valósították meg. A kis létszámú, csoportos, többórás, modern nyelvtanítás – német, francia – a III. és a VII. osztályban igen eredményesnek bizonyult. Az 1940-es tanévekben a VI. osztályosoknak gazdasági ismeret órákat, a háború alatt pedig, tanár hiány miatt, minden osztályban énekórákat is tartott. Több osztálynak volt osztályfőnöke.

A tanórai munka mellett évente változó évfolyamok német társalgását vezette. Egy időben az ifjúsági könyvtár tevékenységéért is felelős volt.

Éveken keresztül az ifjúsági önképzőkör vezető tanáraként is eredményes munkát végzett. Vezetése alatt, az 1926/27-es tanévben vette fel a kör gróf Széchenyi István nevét. S Széchenyi szellemében tevékenykedtek tovább, minden évben gazdag programot valósítottak meg. Megalakították az Olvasókört, melynek könyvei a tanári könyvtárból származtak. Az 1930/31-es tanévben pedig új önképzőköri alapszabályt dolgoztak ki.

Tanulmányi kirándulásokon gyakran volt kísérő tanár. Az első osztályosokkal évente megtekintették a Jász Múzeumban a Lehel-kürtöt.

Gergely Adolffal együtt 1926. november 26-án a VII. és VIII. osztályos tanulókkal a budapesti országos Meteorológiai Intézetben, a mátyásföldi repülőtéren jártak. 1927. március 28-án pedig a csepeli rádióleadó állomást tekintették meg, este a Nemzeti Színházban Madách: *Az ember tragédiája* című előadást nézték meg.

A tanári testület több értekezleten foglalkozott a beszéd magyarságának megőrzésével kapcsolatos kérdésekkel. Az 1932/33-as tanévben a magyar tanárok közül Iványi János a politikai, közgazdasági és sportkifejezések magyarosítását sürgette.

1936/37-ben szülői értekezleten arról beszélt, hogy a szülők miképpen támogathatják az iskolát nevelőmunkájában.

Józsy Ferenc igazgató távozása után *„a Nagym. VK Minisztérium 1938. évi május hó 16-án kelt 34. 556/1938. V. 1. számú rendeletével 1938. évi július hó 1-i hatállyal az igazgatói teendők ellátásával megbízattatott.”*

Igazgatói munkája során is nagy odafigyeléssel foglalkozott az aerokörrel. Az 1939. május 31-i *„záróülés végén Ivánfi János az intézet igazgatója szólt az Aerokör tagjaihoz. Ismeri a Kör tizennégy éves fejlődését, megalakulásától a mai napig. Megállapítja, hogy az a kezdősebesség, amellyel a Kör elindult, nem csökkent. Az Aerokör igyekezett ébren tartani a repülés iránt való érdeklődést; nemcsak tanított, hanem nevelő hatása is volt. Megköszönte a vezető tanárnak, a tisztviselőknek és a Kör tagjainak munkáját”* – olvasható az évkönyvben.

1940/41-es tanévi érettségi tablóképe

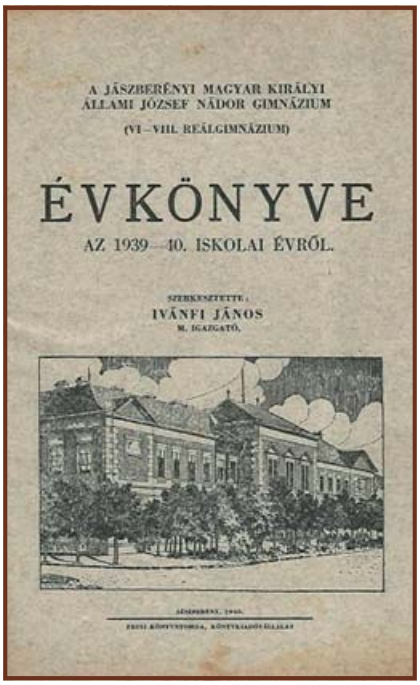

Ő is szívvel-lélekkel dolgozott Jászberény közéletében, az itt töltött húsz év alatt rendkívül sok területen, szervezetek, egyesületek munkájában vett részt. A következő felsorolással szeretném ezt érzékeltetni.

A Jászberényi Római Katolikus Egyházközség Képviselőtestületének és Tanácsának tagja, szervező szakosztályának elnöke, a Felsőjászsági Római Katolikus Egyházkerület kulturális szakosztályának referense volt. A Római Katolikus Iskolaszék, az Állami Elemi Iskolák gondokságának, az Óvoda felügyelő bizottságnak a tagja volt.

A Jászberényi Gimnáziumi Iskolatársak Egyesületében és a Jászberényi Keresztény Nőegyletben is titkári teendőket látott el.

A Jászberényi Palotási Dalkörnek, a Katolikus Egyházi Énekkarnak, a Központi Katolikus Körnek, a jászberényi Kaszinó Egyesület, a Jász-Múzeum Bizottságnak is tagja volt.

A Lehel Ifjúsági Sportkör tiszteletbeli elnökének és a Jászberényi Ifjúsági Levente Egyesület díszelnökének választották.

1936. május 28-án a Foederatio Emericana (katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége) Jászberényi Conventjének a Priorjává avatták.

A Magyar Reviziós Liga Jászberényi Szervezetének ügyvezető igazgatójaként is dolgozott.

Az Országos Középiskolai és a Katolikus Középiskolai Egylet, a Tanárok Nemzetközi Szövetségének, Tanárok özvegyeit és Árváit Segítő Egyesületének tagja volt.

Gyakran szervezett rendezvényeket, tartott népművelési előadásokat, mondott vallásos és hazafias beszédeket egyletekben, körökben. A helybeli színtársulat 1927. március 9-én, ill. 18-án Hercegh Ferenc színdarabjait adta elő, az előadások előtt Iványi János méltatta az író munkásságát.

1928-ban beszédet mondott Palotási János sírjánál, s a jászberényi Keresztény Nőegylet karácsonyi ünnepségén.

A következő évben liceális előadásainak címe: *Prohászka Ottokár emlékezete és Prohászka szociális tanítása.* 1931-ben a Rerum Novarum (Az új dolgok, XIII. Leó pápa első szociális körlevele) jelentőségéről hallhattak tőle előadást a jászberényi közkönyvtárban. 1934-ben a Jászberényi Római Katolikus Egyházközség díszközgyűlésén méltatta a Quadragesimo anno körlevelet

(folytatás a 14. oldalon)

(folytatás a 13. oldalról)
(XI. Pius pápa körlevele a társadalmi megrendelés megújítására).

Éveken keresztül szervezője, főrendezője volt a jászberényi Katolikus Hétnek, a Családvédelmi Katolikus Hétnek, a Katolikus Napnak. S előadásokat tartott ezeken a rendezvényeken. Előadásai változó témájúak voltak, a lejegyzett címek is ezt bizonyítják: *A hívők bekapcsolása a liturgiába, Közmondások igazmondása, Szülő és gyermek egymás iránti elkötelezettsége.* A Katolikus Esték egyik szervezője volt például 1937. június 10-12-én. Az 1939-40-es években több Actio Catholica gyűlést szervezett.

A Hegedűs és Muhoray család sírja a Fehértói temetőben

1941. január 30-án az iskola diákjai előtt Csáky István gróf külügyminiszter haláláról emlékezett meg, április 4-én pedig kegyeletes megemlékezést tartott gróf Teleki Pál miniszterelnök megrázó haláláról.

A Magyar Revíziós Liga Jászberényi Szervezetének ügyvezető igazgatójaként több népművelési előadást tartott a revízióról, s a Jász Hírlapban, e témában jelentek meg írásai 1932-ben, 1933-ban. A Pesti Hírlap 1938. október 9-én számolt be arról, hogy *„Jászberényben a Revíziós Liga szervezete többezer főnyi közönség részvételével nagygyűlést rendezett a magyarlakta Felvidék visszacsatolása érdekében. A nagygyűlésen Friedvalszky Ferenc, Iványi János, Feczkó Iván mondott beszédet."*

Igazgatóként minden évben kormányképviselői megbízást kapott érettségi és magánvizsgák levezetésére, például a debreceni Magyarok Nagyasszonyáról nevezett Római Katolikus Leánygimnázium és a debreceni kegyesrendi római katolikus gimnázium B csoportjának érettségi vizsgáján vett részt.

Iványi János 1928-ban Jászberényben feleségül vette Hegedűs Győző földbirtokos, méhész és Mátéffy Gizella lányát, Hegedűs Gizellát.

Egy fiuk, Pál és egy lányuk született. Felesége sokat jótékonykodott. Több éven át hetente 1-2 ebédet adott szegény sorsú, arra érdemes tanulónak. A Stefánia Szövetség jászberényi pünkösdhétfői gyermeknapján süteményt és tortát küldött a gyermekeknek. (Jász Hírlap, 1938. június 11.) 1940-ben pedig pénzadományt küldött árvízkárosultak javára.

A zalaegerszegi magyar királyi állami Deák Ferenc (ma Zrinyi Miklós) Gimnázium

1931-ben Jászberényi életükben megdöbbentő esemény történt. A Kis Újság 1931. április 18-án Jászberény véres farsangja címmel számolt be erről. *"(…) farsang utolsó napján négy legény bement Jankovics János jászberényi gimnáziumi tanár lakásába, ahol a cseléddel beszélgettek. Amikor már tulhangosak voltak, a tanár kiutasította őket a lakásból. Amikor kifelé mentek, Pető Albert hirtelen visszafordult és bicskával súlyosan megsebesítette a tanárt. A jászberényi járásbíróság most a szurkáló Pető Albertet öthónapi fogházra (…) ítélte…"*

Jászberényi munkássága 1942-ben fejeződött be. Az 1942/43-as évkönyvben olvasható: *„A nm. VKM 1942. június hó 27-én kelt 121.989/1942.VI.1. számú rendeletével Iványi János gimn. igazgatót saját kérésére és ugyanezen minőségben a zalaegerszegi m. kir. Áll. Deák Ferenc gimnáziumhoz helyezte át."* 1942-től tehát a zalaegerszegi gimnázium igazgatója lett, s kapcsolatban állt Mindszenty József plébánossal, aki a később Magyarország utolsó hercegprímása, bíboros volt.

A jótékonysági tevékenységét Zalaegerszegen is folytatta a család. A Zalai Összefogás című lap 1944. november 16-ai számában, a Jézus Szíve zalaegerszegi ferences plébánia hírei között szerepelt a következő felhívás: *„Ezen a vasárnapon vendégeli meg a sebesülteket a KABSz. A hívek az adományaikat Iványi János gimnáziumi igazgató lakására vigyék."* (KABsz = Keleti Arcvonal Bajtársi szövetség).

A háború után az új hatalomnak terhére volt becsületes és vallásos személye, elbocsátották állásából. Ezután építőipari munkásként, raktárosként, s más fizikai munkán dolgozott, hiszen még nem érte el a nyugdíjkorhatárt. Az elvégzett munkáért kapott bér a megélhetéshez nem volt elég. 1958-ban enge-

délyt kért Németországba való áttelepülésre. Az engedélyt megkapta, s így a család Németországban folytatta életét. Ott már Iványfi-Jankovics Johann nevet használta. Új hazájában nyugdíjasként nagy terjedelmű dolgozatot állított össze egy helytörténeti könyv számára.

Szép kort élt meg. 1977. március 28-án, 82 éves korában, egy stuttgarti kórházban hunyt el.

Az idős Iványfi-Jankovics, Johann fényképe, fiának, Iványfi Pálnak a családi fotóalbumából

20 évig teljesített szolgálatot Jászberényben, s négy évig volt az iskola igazgatója.

A neve, alkotó élettörténete fennmaradt az iskolai évkönyvekben, de már kevesen élhetnek azok közül, akiket tanított. Az elmúlt évtizedek alatt nem hallottunk róla sem, pedig a gimnázium mai léte neki is köszönhető. Ezzel az írással szerettem volna neki emléket állítani. Megnyugtató és öröm, hogy az utókor, a ma iskolája, a 250 éves gimnázium az évfordulós ünnepen emléktábla avatásával tisztelgett a gimnázium szolgálatában állt igazgatók előtt, így Kalkbrenner Antal és Iványfi János előtt is.

Források:

A jászberényi Magyar Királyi Állami József Nádor Reálgimnázium értesítői 1920–1944 között

Ufer Ágnes vegyész-analitikustól kapott és az általa közvetített, Iványfi Páltól (stuttgarti leszármazott) származó iratanyag, amely Iványfi János életének főleg családi vonatkozásait tartalmazza.

Budai Napló, 1936 (34. évfolyam) szeptember 23./1229. szám

Magyarország tiszti cím- és névtára 1899–1926 közötti számai

Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára – Személyes Ügyek, 1917. 07. 14./90. szám

Pesti Hírlap, 1932. 12. 18./284. szám

Pesti Hírlap, 1936. 09. 13./209. szám

Jász Hírlap, 1936. június 13-i száma

Jász Hírlap 1921–1944 évek közötti számai

Budapesti Hírlap, 1907. 04. 06./83. szám

Gyógyszerészi Hetilap, 1923. 07. 08./3132. szám

Gyógyszerészi Közlöny, 1927. 01. 16./1. szám

Zalai Összetartás, 1944. 11. 16./7. szám

http://mtdaportal.extra.hu/ADATBANK/A_MAGYAR_TARSADALOM_LEXIKONJA/MTL_K.pdf

https://www.vfmk.hu/hu/node/15042

http://www.zmgzeg.sulinet.hu/index.aspx?page=/bemutatkozunk/tortenet

https://hu.wikipedia.org/wiki/Pannonhalmi_Benc%C3%A9s_Gimn%C3%A1zium,_Egyh%C3%A1zzenei_Szakk%C3%B6z%C3%A9piskola_%C3%A9s_Koll%C3%A9gium

https://hu.wikipedia.org/wiki/Czuczor_Gergely_Benc%C3%A9s_Gimn%C3%A1zium

Csörgő Terézia
nyugalmazott biológia-kémia tanár

A Jászkun Redemptiora emlékeztek

A jász és kun ősök nagy tettére, a redemptiora emlékeztek május 6-án Jászberényben, a Jászkun Kerület egykori székvárosában. A Déryné Rendezvényházban tartott megemlékezésen nemcsak a Jászság, de a két Kunság települései is képviseltették magukat. A rendezvény az elöljárók, a jász- és kunkapitányok bevonulásával, a történelmi zászlók és a Jászkürt ünnepélyes behozatalával kezdődött. A Jász Himnusz a Jászsági Hagyományőrző Egylet előadásában csendült fel, a Kun Miatyánkot pedig Pócz István, a Berényi Színjátékos Társaság tagja tolmácsolta a népes közönségnek. Ezt követően Jászberény Város nevében Szatmári Antalné alpolgármester asszony köszöntötte az ünnepség résztvevőit, majd Bertalan János regnáló jászkapitány, Pócs János országgyűlési képviselő és Borbás Ferenc jászkun főkapitány köszöntői következtek. Az ünnepség hangulatát emelte Horváth Áron, a Felszállott a páva televíziós vetélkedő győztesének cimbalomjátéka. A példanélküli történelmi esemény előzményeit és a 43 évig tartó eladottság időszakát Mészáros Márta, a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum igazgatónője elevenítette fel vetítettképes előadásában. Mondandójában kiemelte a Jászkun Redemptio jelenkorunkra vetített hatását, amely elsősorban a jász és kun öntudatban, illetve a hagyományőrzésben nyilvánul meg. Ez alkalommal is átadásra került a *Jászkunság hagyományőrzéséért díj,* amelyet a jász-, a nagykun- és a kiskunkapitányok javaslatára a Jászságból dr. Selmeczi László régész, a Nagykunságból dr. Barna Gábor egyetemi tanár, a Kiskunságból pedig Hofmaiszter Anikó néptáncpedagógus vehetett át. A Déryné rendezvényházból a Jász-emlékműhöz vonult az ünneplő társaság, ahol a települések képviselői elhelyezték a tisztelet koszorúit, fejet hajtva a jász és kun ősök emléke előtt. A redemptios megemlékezés harmadik helyszíne a Lehel Filmszínház volt, ahol a Jászsági Hagyományőrző Egylet *A jász kamukéró, avagy történetek Szűcs Mihályról* című népi vígjátékát tekintették meg az érdeklődők. A darabot írta és rendezte: Hortiné dr. Bathó Edit. ***Iris***

KÉPES RIPORT
A Jászkun Redemptio Jászberényi ünnepségéről

Bertalan János jászkapitány kezében a Jászkürttel *Fotó: Bugyi Gábor*

A Jászsági Hagyományőrző Egylet az ünnepségen *Fotó: Bugyi Gábor*

A redemptios ünnepség résztvevői *Fotó: Bugyi Gábor*

Pócz István,
a Berényi Színjátékos Társaság tagja
Fotó: Bugyi Gábor

Szatmári Antalné alpolgármester
asszony köszönti a vendégeket
Fotó: Bugyi Gábor

Mészáros Márta, a Kiskun Múzeum
igazgatója a redemptiora emlékezik
Fotó: Bugyi Gábor

Horváth Áron cimbalmon játszik
Fotó: Bugyi Gábor

Fábián József emeritus kiskunkapitány, Szatmári Antalné alpolgármester, Pócs János országgyűlési képviselő, Borbás Ferenc jászkun főkapitány az ünnepségen
Fotó: Bugyi Gábor

Gál Dobos Bea,
a rendezvény háziasszonya
Fotó: Bugyi Gábor

A történelmi zászlók ünnepélyes kivitele *Fotó: Bugyi Gábor*

A koszorúkkal borított Jász-emlékmű
Fotó: Bugyi Gábor

Koszorúzásra várva *Fotó: Bugyi Gábor*

Átadták a Jászkunság hagyományőrzéséért díjakat

2018. május 6-án a Jászkun Redemptio 273. évfordulója tiszteletére Jászberényben rendezett emlékünnepségen az ötödik alkalommal adták át a Jászkunság hagyományőrzéséért díjakat, amelyekkel a jász-, nagykun- és kiskunkapitányok tiszteletüket, köszönetüket és hálájukat kívánják kifejezni a díjazottaknak a Jászkunság kulturális hagyományainak kutatása, ápolása és fenntartása érdekében végzett tevékenységükért. Ebben az évben Dr. Selmeczi László régész, nyugalmazott múzeumigazgató, Dr. Barna Gábor néprajzkutató, egyetemi tanár és Hofmaiszter Anikó néptánc pedagógus vette át a díjat hagyományőrző munkája elismeréseként, amelyet Borbás Ferenc jászkun főkapitány adott át.

Dr. Selmeczi László
régész,
nyugalmazott múzeumigazgató

Selmeczi László 1942. szeptember 1-jén született Szegeden. Általános és középiskolai tanulmányait Szolnokon végezte, ott érettségizett 1960-ban. Még ebben az évben felvették az ELTE néprajz-történelem szakára, másodévtől pedig felvette a régészet szakot is. 1965-ben mindhárom stúdiumból oklevelet szerzett. A szolnoki Damjanich János Múzeum régész muzeológusaként kezdett dolgozni, 1969-től régészeti csoportvezető és megyei múzeumigazgató-helyettes volt.

1971-ben tárgyi néprajzból és középkori régészetből egyetemi doktori vizsgát tett az ELTE-n. 1974–77 között nappali aspiráns volt Moszkvában, majd ezt követően kandidátusi minősítést szerzett.

1977. július 1-től a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának igazgatója lett. 1981 októberétől a Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztály Múzeumi Osztálya vezetőjeként, 1988. január 1-jétől pedig a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatójaként dolgozott. 1994. október 1-jétől a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága vezetőjének nevezték ki, s az intézményben dolgozott 2001-ben történt nyugdíjazásáig.

1979-től a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén tartott speciálkollégiumokat a kunok és a jászok történetéből, kultúrtörténetéből, régészeti emlékeiről és régészeti néprajzból. Utóbbi témából írt egyetemi jegyzete két kiadást is megért.

1989-ben a művelődési miniszter címzetes egyetemi docenssé nevezte ki. 2004-ben pedig habilitációs vizsgát tett.

Selmeczi László már kezdő régészként olyan kutatási témát választott magának, amely iránt való érdeklődése nem szűkült le egy-egy megyére, s amelynek feldolgozása során felkészültségének teljes spektrumát tudta hasznosítani. 1967-ben elhatározta, hogy életét a kunok és jászok emlékei kutatásának fogja szentelni.

Dr. Selmeczi László átveszi a díjat Borbás Ferenc jászkun főkapitánytól ***Fotó: Bugyi Gábor***

Legelső ásatásainak egyikén, Tiszajenő-Szárazérparton feltárta a Kárpát-medence egyik legrégibb lakóházát (Körös kultúra).

Az ásatás eredménye nemzetközi visszhangot váltott ki. Selmeczi László gyűjtötte össze Jászboldogházán egy kora avar kori férfi sírnak a leleteit, s ugyancsak ebből a korból folytatott leletmentést a jászberényi Hűtőgépgyár területén is.

Nevéhez fűződik a megye legjelentősebb honfoglalás kori lelet-együttese több helyre szétszóródott darabjai összetartozásának bizonyítása.

Legfőbb kutatási területe mégis a kunok és a jászok hagyatékának a megismerése volt. Igazán újat is ezen a területen alkotott. Már pályájának kezdetén két jelentős lelet – Kunszentmárton-Jaksorérpart, Tiszaföldvár-Homok-Óvirághegy – közlésével felhívta magára a kutatás figyelmét.

Több kunszálláson (Kolbázszállás, Asszonyszállás, Orgondaszentmiklós) kutatta a szállások templomait, temetőit és települési rétegeit. Megfigyeléseit, eredményeit tanulmányok és konferenciák sorozatán keresztül tárta a tudományos közélet elé.

1980-tól kezdett hozzá a jászok alaposabb kutatásához, s több mint két évtizeden keresztül végzett feltáró munkát a Jászságban. Nevéhez fűződik a középkori jász kultúra első hazai emlékeinek feltárása és tudományos elemzése. Szinte tudományos előzmény nélkül fogott hozzá a munkához. Feltárta Négyszállás templomait és mindkét temetőjét, valamint a település jelentős részleteit, Jászágó templomát és temetőjét, megtalálta és hitelesítette Kozmadamjánszállását, kisebb ásatást végzett Jászfényszaru és Jászjákóhalma középkori temetőjében stb. A régészeti feltárások eredményeit tanulmányokban és önálló kötetekben tette közzé.

Jászkun kutatásainak legfőbb eredménye az, hogy sikeresen bizonyította, hogy a jászok a kunokkal egy időben költöztek a Magyar Királyság területére, valamint az, hogy a jászoknak nemcsak nyelve különbözött a kunokétól, hanem kulturális hagyatékuk is.

Dr. Barna Gábor
néprajzkutató, egyetemi tanár

Barna Gábor néprajzkutató, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének professzora, a Szent István Tudományos Akadémia rendes, a Finn Tudományos Akadémia külső tagja.

Barna Gábor Kunszentmárton város szülötte, a két Kunság és a Jászság iránt egyaránt elkötelezett, nemzetközileg elismert kutató és nevelő professzor. A néprajz területén nemcsak ő maga ért

Dr. Barna Gábor
és Borbás Ferenc jászkun főkapitány
Fotó: Bíró János

el kiváló eredményeket, hanem számos tanítványt nevelve gondoskodik közös múltunk, kulturális örökségünk értékeinek megtartásán és továbbadásán.

Munka- és kutatóhelyei a Magyar Tudományos Akadémiához, a debreceni, a miskolci és a szegedi egyetemhez köthetők. 1993-tól a szegedi egyetem néprajzi tanszékének oktatója, a vallási néprajzot hazánkban meghonosító, boldoggá avatás előtt álló Bálint Sándor professzor utóda. A szegedi néprajzi doktori képzés elindítója és máig vezetője. Oktató munkája mellett vezeti az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoportot. Oktató- és kutatómunkájában a folklór és a vallási néprajzi témák a meghatározók. Terepkutatásai során bejárta a történelmi ország egész területét. Diákjaival alföldi és határokon túli településeken is végzett kutatásokat.

Több külföldi egyetemen volt vendégtanár vagy kutató. Széleskörű nemzetközi kapcsolatokat épített ki a szegedi tanszék körül. Több ciklusban vezette a néprajzosok és folkloristák nemzetközi társaságának vallási néprajzi és etnokartográfiai munkacsoportját. Több külföldi szakmai folyóirat szerkesztőbizottságának tagja.

Itthon 25 évig szerkesztette az akadémia idegen nyelvű folyóiratát, az Acta Ethnographica Hungaricát. Számtalan hazai és nemzetközi konferenciát szervezett, több könyvsorozatot szerkeszt.

Tudományos és társadalmi megbízatásainak gazdag listájából a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság alelnöki tisztét és a Szent István Tudományos Akadémia főtitkári tisztségét emeljük ki. Tagja a Kunszövetségnek és a Jászok Egyesületének.

Kutatómunkájában a Nagy- és Kiskunság, valamint a Jászság, a szülőváros és annak tiszazugi környéke kiemelt figyelmet kapott. Legutóbb *A Nagykunság földje és népe* tanulmánykötet egyik szerzőjeként tette közzé kutatási eredményeit a Nagykunság vallási életéről. Számos tanulmánya, több könyve született jászkunsági témákról. A kunszentmártoni múzeum egyik alapítója, a helyi Várostörténeti és néprajzi tanulmányok alapító szerkesztője.

Hofmaiszter Anikó kezében a díjjal
Fotó: Bugyi Gábor

A kunszentmártoni Értéktár bizottság vezetője.

Magyarország köztársasági elnöke nemzeti ünnepünk, március 15. alkalmából a Magyar Érdemrend Tisztikereszt polgári tagozat kitüntetésben részesítette „a vallási néprajz területén elért, nemzetközileg is kiemelkedő tudományos eredményei, valamint szülőföldje kulturális fejlődését segítő, önzetlen támogatótevékenysége elismeréseként".

Hofmaiszter Anikó
néptánc pedagógus

Több mint 30 éve, 1983-ban került kapcsolatba a néptánccal, valójában egy közösséghez való tartozás szándéka által vezérelve. Azóta a néptánc élete meghatározó részévé vált, olyannyira, hogy műkedvelőből táncosbóloktató lett. 2012 elején kezdett néptáncot tanítani a szabadszállási Petőfi Sándor Általános Iskolában a testnevelés óra keretében.

De iskolán kívül, szabadidejében is aktívan foglalkozik néptánc oktatással, mert őszintén hisz abban, hogy a néptánc csodákra képes a művelőivel, és egy jól sikerült tánckoreográfia a közönséget is el tudja varázsolni. Szabadszálláson Haránt Károly és felesége, több mint 40 évvel ezelőtt alapította meg az *Egres Kis Lajos Néptánc Együttest,* melynek Hofmaiszter Anikó kisgyermek korától fogva tagja. 2014-ben felkérték az együttes vezetésére, amit ő el is vállalt.

Az elmúlt négy év alatt az együttes szépen fejlődött, és számos eredményt ért el. A jelenleg mintegy 80 tagot számláló közösség négy korcsoportban működik (az óvodásaktól a felnőttekig) *Ezüst Kopogók Néptánc Együttes* néven. Szinte minden helyi rendezvényen fellépnek, de részt vesznek néptánc versenyeken is. Minden nyáronnéptánctábort szerveznek, amely nemcsak új táncok és dalok tanulására ad alkalmat, hanem a közösség építésére, fejlesztésére is. 2018. január 1-től a csoport egyesületi formában működik tovább.

Eredményeik sorában kiemelt helyen szerepel a 2015-ben a Népek tánca, népek zenéje Országos versenyen a Junior csoporttal szerzett bronzminősítés.

Nevéhez fűződik a szabadszállási néptánchagyományok újjáélesztése.

Hofmaiszter Anikó 2014-ben Fülöpszálláson is elindított egy óvodás csoportot, amelyhez később iskolások is csatlakoztak. Jelenleg két csoporttal dolgozik, amelyek a *Fülöpi Csoszogók* nevet viselik.

Ugyancsak négy éve tanítja Szalkszentmártonban a *Szalki Apraja* nevet viselő, óvodás és kisiskolás gyerekekből álló csoportot. Az Anikó által vezetett néptánccsoportok minden évben részt vesznek a Szabadszállási néptánc találkozón, amely még szorosabbra fűzi a közös szerelem, a néptánc által kötött barátságot.

Emlékezés bethlenfalvi Simon Ferenc festőművészre I. rész

Jászberényi évei

Itt született – 1906 májusában, Radimeczky Ilona és bethlenfalvi Simon Ferenc református lelkész harmadik gyermekeként. Egyedül nőtt fel, mert a két testvére korán meghalt. Apja– aki idősebb volt anyjánál –, előbb Angliában teológiát végzett, majd Budán segédlelkészkedett, ezt követően megválasztották jászberényi református lelkésznek. Erdélyből származott, és az előnevéről – Bethlenfalváról – következtetve székely eredetű, míg felesége a Radimeczky vonalon lengyel, nagyanyai vonalon pedig jász volt(a Radimeczky ág egyike 1700 óta élt a Jászságban, amikor is menekülni kényszerültek a cári hadsereg elől). A család Jászberényben a református templom közelében lakott. 1915-ben a festő apja meghalt, de ennek ellenére megfelelő anyagi körülmények között éltek, mert egy jómódú anyai rokon mindenben segítette őket. Később a festő anyja még egyszer férjhez ment, ezúttal Keresztessy Ferenc jászberényi ügyvédhez.

Simon Ferenc festőművész (archív fotó)

Simon Ferenc már a jászberényi gimnáziumi évei alatt (1920–24 között, V–VIII. osztályban) is festegetett, rajzolgatott. A szabadkézi rajzórákon Fenyves Adolf rendes tanár vezetésével készültek munkái. 1924-ben érettségizett, s érettségi után szeretett volna bekerülni a Képzőművészeti Főiskolára. Szülei azonban nem támogatták ezen tervét, hanem elsősorban teológiára, vagy a Jogi Akadémiára akarták küldeni. Ő mégis ragaszkodott az elképzeléséhez, és sok idejét Szolnokon, Kecskeméten a festőtelepeken töltötte, ahol az ott munkálkodó művészek biztatására végül is jelentkezett a Képzőművészeti Főiskolára, ahová felvételt nyert. A Főiskola hallgatói adatbázisa szerint Simon Ferenc 1929/30-as tanév első félévétől 1935/36-os tanév második félévéig volt hallgató. Olyan híres művésztanárai voltak, mint Csók István, Sidló Ferenc, Glatz Oszkár, Kandó László, Meyer Antal, Lyka Károly, Pilch Dezső, Varga N. Lajos, hogy csak a legismertebbeket említsük. Elvégezte a rajztanári szakot, majd a festőművészeti szakon folytatta tanulmányait, többnyire kitűnő eredménnyel. Főiskolai évei alatt kapott ugyan keresztapjától bizonyos anyagi támogatást, ennek ellenére sokat nélkülözött.

Sinka Ágnes, a művész egyik múzsája ***archív fotó***

Simon Ferenc – Jászberényi főtér

Ez okozhatta később labilis egészségi állapotát. Volt ismerősei elmondása szerint Simon Ferenc rövid, de sokszínű életet élt. Szeretett sportolni, nyaranként teniszezett, trénerkedett, teniszütőket húrozott.

Sokat úszott, és nagy hobbija volt a fotózás is. Eközben mindig is festegetett, de csak 1940-ben jött el számára egy jászberényi kiállítás lehetősége, ami közönségsiker volt.

Magánélete azonban nem úgy alakult, ahogy szerette volna, mert festményeiből származó bevételei nem voltak elegendők a családalapításhoz, ugyan egymás után udvarolgatott szép, helyi lányoknak, akikről művészi értékű fényképei is maradtak. Az udvarlásnál bevetette rajztudását (lásd a Nemes Máriának rajzolt karikatúráit), de Sinka Ágneshez verseket is írt, amelyek sajnálatos módon megsemmisültek, ám nagy, művészi és érzékeny lelkületére utalnak. A fennmaradt amatőr fényképekből viszont nagyon is kiérezni a festő és „kedveltje" kapcsolatát, ami beteljesületlen maradt.

Az 1940-es években nemcsak festészetével, hanem kulturális tevékenységeivel is meglepte a jászberényi közönséget, és berényi festőtársaival fővárosi elismeréseket is szerzett. Tagja lett a Jászsági Tollforgatók Társaságának, akik 1941 telén tartották bemutatkozó előadásukat. Itt együtt szerepelt barátjával, ifj. Fecske Sándorral, aki számos cikkel járult hozzá a jászsági festők bemutatásához. 1942 tavaszán kultúrestet rendeztek a többi tollforgatóval egyetemben. Simon Ferenc tagja volt a berényi Nyolcak csoportjának, akikkel ezután rendszeresen kiállított (ezek voltak: Benke László, Rácz Kálmán, Kiss József, Magyari János, Becsey Kálmán, Komáromy József és Simon Ferenc).

1942-ben felvették az Országos Képzőművészeti Szövetségbe.

Simon Ferenc 1942-ben saját kérésére kikerült a frontra, ahol 1943-ban kitüntetést kapott. Szerencsésen túlesett a doni harcokon, majd egy tábori lapon közölte a jászberényiekkel, hogy 16 db képpel elkészült, és további festményeken is dolgozik. Ezeknek az alkotásoknak lelőhelye azonban még ismeretlen, legtöbbször csak lenyomatként jelentek meg az Ugarban. Egyik unokatestvére bevitte a törzshöz, ahol a kitüntető oklevelek rajzolása mellett lehetősége nyílt festeni is. A Tolnai Világlapja egyik címlapján megjelent róla egy fénykép.

Sályi évei

1944 októberében Simon Ferenc a Tiszát átúszva megszökött a hadifogságból, majd kikerült Ausztriába, ahonnan 1945 májusában tért haza.

A háború után számos városban megfordult. Pásztó, Szarvas és Budapest után Emődre került. Komáromy József (1901–1973) – aki szintén a művész kortársa és jóbarátja volt –Mis-

Simon Ferenc – Vízimalom, 1940-es évek

Simon Ferenc – Margit-szigeten

kolcra költözött, és valószínűleg őt követvén, vagy egy másik barátja hatására jutott el mint könyvügynök Miskolc környékére, Sályba, ahol letelepedett majd rajztanárként dolgozott. Sályban ismerte meg feleségét, Molnár Rozáliát. Életének ekkori szakaszáról olvashatunk dr. Barsi Ernő cikkéből: *„…a második világháború utáni években … a budapesti Zeneakadémián folytattam tanulmányaimat, de 1945–46 telére hazakényszerültem Sályba… Egy délelőtt éppen javában játszottam Mozart A-dúr hegedűversenyét, amikor egy fiatalember kopogtatott be hozzánk: könyveket árult.*

Kölcsönösen csodálkozva néztünk egymásra. Én azért, mert a háború borzalmai után ekkor éreztem át igazán, hogy most már csakugyan béke van, hiszen könyveket árulnak. Ő meg azon lepődött meg, hogy micsoda falu ez a Sály, ahol az Isten háta mögött Mozartot játszanak. A könyvárus Simon Ferenc festőművész volt… Meleg beszélgetés után szétnéztünk a faluban, s annyira megtetszett neki, hogy elhatározta: eljön ide és itt fog letelepedni. A falu közelében lévő Mocsályos-pusztán volt az erdőhivatal, itt dolgozott egy erdőmérnök barátja.

Más munka nem lévén, itt vállalt disznópásztorságot, közben pedig festeni kezdett a mocsolyásiaknak meg a sályiaknak egy kis élelemért. Édesapám volt akkor a sályi általános iskola igazgatója. Felfigyelt a tehetséges emberre és meghívta a tantestületbe rajztanárnak. Így Simon Ferenc a disznópásztorságot felváltotta a katedrával, a sályi gyerekek egyetemi végzettségű művésztanárt kaptak, a falu pedig egy itt lakó festőművészt.

A falunak akkor nem volt plébánosa. Simon Ferenc azt mondta a híveknek: Majd hozok én ide olyat, amilyen még nem volt! S azonmód levelet írt Nyíregyházára barátjának Járdán Józsefnek, aki költő, író, festőművész és lelkész is volt egy személyben…."

Ezután egy mezőkövesdi rajztanár kérésére, 1952-ben tanári állást vállalt ott, ahol 3 évig dolgozott és élt. Leveleiből azonban kiderült, hogy visszavágyott Sályba.

Később szívasztmája és tüdőtágulása lett, amelynek következtében nagyon legyengült a szervezete.

1955-ben hunyt el tüdőgyulladásban a miskolci kórházban. Síremléke Sályon, a református temetőben található.

(folytatás a 22. oldalon)

(folytatás a 21. oldalról)

Korabeli visszhangok
Simon Ferenc művészetéről

Simon Ferenc művészetét tömören jellemzi a következő idézet az 1940. március 9-i Jász Hírlapból: *„...Nyugtalan természetű, állandóan fejlődő, mindig újszerűséget kereső művész, aki soha sincs megelégedve az elért eredménnyel, hanem új és újabb ötleteivel, egészen egyéni elgondolásaival ejti bámulatba híveit."*

Festőkollégája, Gy. Riba János 1942-ben a következőket írta: *„Ma, amikor javában tombol a harc, amikor szüntelenül bömbölnek az ágyúk, ropognak a fegyverek és az óriás bombák menny-*

Simon Ferenc – Karikatúra

dörgései megrázzák a földet, s a fülsiketítő, pokoli zajban a lángszórók maguk kaszálnak a halál helyett valahol az orosz síkságon, ma kaptunk egy tábori lapot, melyből megtudtuk, hogy egy művésztárs, egy hős, aki önként kérte magát a helyre, hogy kivegye részét a gigászi harcból, kitüntetést kapott. E kitüntetés nekünk, jászsági festőknek több, mint bronzérem, nagyobb az aranynál is, mert mi, akik már egyszer megsiratuk egy téves hírközléssel kapcsolatban a délvidéki harcok idején, mi tudjuk csak igazán értékelni e kitüntetést. Mi szemtanúi voltunk a lázas készülődésnek, s a nehezen várt behívó parancs érkezésének. Gratulálunk Simon Ferenc! De gratulálunk a képeihez is, amelyeket ott túl a határon festett, mert ezek a képek rácáfolnak arra a mondásra, hogy a háborúban hallgatnak a múzsák. Simon képein a múzsák a háborúban sem hallgatnak, mert a hazaküldött képei jók, kiválóan jók. Nem akarom őt dicsérni, ő nem szereti a dicséretet, s jómagam se vagyok író, hogy magasan szárnyaló fantáziámmal tömjénezni tudjam. Csupán e pár hazaküldött képének előadási módját szeretném ismertetni. Simon mint festő Van Gogh-hoz hasonlítható legjobban, de a most hazaküldött képei Segantinire is emlékeztetnek. A most látott képei kissé eltérnek az eddigiektől. Ezt a nagy perspektíva teszi, amely hegyvidéki festőknek adva van ugyan, de Simon technikájának e hatalmas rálátás a völgyre határozottan kedvezett.

Az Ugarban közölt képe óriási völgykatlant ábrázol, magaslatról festve, s architektúráját egy végtelennek tetsző hegylánc fogja össze. Előadásának módja – a már itthon is kultivált fekete alapon színrovatkákból van összeszőve. Sárga, kék, barna, s a zöldnek minden árnyalata megtalálható rajta. A palettán kikevert színek közvetlen ecsetvonásokkal kerülnek a vászonra, oly biztonsággal, hogy utólagos javítások fe-

Simon Ferenc – Karikatúra

leslegessé válnak. A festékcsíkok tisztán ragyogtatják magukat a fekete vászon textúráján, ezáltal a beavatatlan szemlélőnek az az érzése támad, mintha a sok száz színrovatka külön keretben élne. A képnek szövete ezáltal ripszszerűvé lett, s ő is, miként Segantini, a színrovatkák összeolvadását a szem recehártyájára bízza. A völgyben girbe-görbe vonalak tisztán szemléltetik a mezőket, a búzaföldet, házacskákat, kerteket, s mindezt a látóhatártól magasan szálló fénysugarak ragyogják be. Simon Ferenc – mint rajzolóművész – egyet keres: az élet lüktetését, lendületét, apró, kifürkészhetetlen véletleneit. Mesterien rajzolt karikatúráit már az Ugaron keresztül is sokan ismerik, így nem szükséges erről bővebben nyilatkoznom. Látjuk, hogy itt is a formákat, mozgásokat keresi, melyek által valami él és fejlődik…"

Folytatjuk.

Sárközi-Ufer Ágnes
helytörténeti kutató
és Sárközi Mária kulturális szervező

A kun örökség napja

A török hódoltság után, 1702-ben I. Lipót császár 500 ezer rajnai aranyforintért eladta a Német Lovagrendnek a Jászságot és a két Kunságot: a Kiskunságot és a Nagykunságot, azaz a Hármas Kerületet, a Heves, Külső-Szolnok, Pest, Csongrád, Bács-Bodrog, Bihar és Szabolcs vármegyék által határolt különálló területet. Ez az eladás jobbágysorba taszította a jászokat és kunokat, akik 43 esztendeig küzdöttek szabad-

Víg Márta a redemptióra emlékezik
Fotó: Kun Erzsébet

ságuk visszaszerzéséért, míg nem fáradozásukat 1745. május 6-án siker koronázta. Mária Terézia királynő engedve a folyamatos tiltakozásoknak, és méltányolva a jászok és kunok derék katonai helytállását, engedélyezte a redemptiot, azaz az önmegváltást, és visszaállította a jászok és kunok örökös kiváltságait.

2013-ban a Magyar Országgyűlés május 6-át történelmi emléknappá nyilvánította. Ennek tiszteletére került Kunhegyesen megrendezésre 2018. május 4-5-én (szombat-vasárnap) a Kun örökség napja.

Pénteken napközben már folytak az előkészületek, tábort vertek a kun lovasok, és este fél 8-kor indultak el a Cserepes Csárda mögötti, Emődi Imre által részünkre biztosított lovas pályáról, majd a Rákóczi utca két oldalán sorfalat képezve az érdeklődő közönség figyelme közepette megérkeztek a város főterére.

Édesapám, Simai János nagykunkapitány emléktáblájánál Víg Márta beszédét hallhattuk a Jászkun Redemptioról,

majd elhelyeztük koszorúinkat, és átmentünk a Kun lovasszoborhoz gyertyát gyújtani.

Másnap reggel Szabó András polgármester köszöntőjével kezdetét vette a hagyományőrzés napja, ahol kitűnő hangulatban, Nagy István tárogatómuzsikája után a Búzavirág és a jelenlévő kórusok, énekesek előadásában elhangzott a *Jászkunsági gyerek vagyok* című népdal. A színpadi műsort a Tisza-tavi AMI néptáncosai zárták.

A rendezvényen különböző települések népművészei, kézművesei és előadóművészei képviseltették magukat, kézműves kiállításokat csodálhattunk meg, illetve vásárolhattunk szebbnél szebb portékáikból.

Simai János nagykunkapitány emléktáblájának megkoszorúzása
Fotó: Kun Erzsébet

Az ebédet – a már megszokott kiváló minőségben – Bordás Mihály biztosította kuktái segítségével, akik ízletes birlapörköltet és babgulyás tálaltak fel.

Adamik Sándor ökörsütő már pénteken este elkezdte forgatni a húst, hogy másnap a nagyérdemű jól lakhasson a 180 kg-os állatból. Jelentjük, az utolsó rostig elfogyott.

Egész nap igény szerint a kunhegyesi, tiszaszőlősi és Hajdú-Bihar Megyei Magyarok Szövetsége íjászainak kiképzésén vehettünk részt, ezen felül kun népi játékokat próbálhattunk ki, majd a nap leglátványosabb attrakciójaként a Pusztai Róka Nomád Hagyományőrző Egyesület Bene Sándor karcagi Nagykunkapitány vezetésével különleges harcászati bemutatóját élvezhettük.

Köszönetünket fejezzük ki Kovács Mihály kunhegyesi hagyományőrző lokálpatriótának, aki a rendezvény főszponzora volt. Ő általa kóstolhattuk meg támogatói jegy megváltásával az előző este már nyársra felrakott ökröt, amit fokhagymás tejföllel kínáltak a vendégeknek.

A rendezvényen a Vöröskereszt rendkívüli véradó napot tartott, amely program a HEFOP 1.3.5-16-2016-00776 „Önkéntesnek lenni jó” projekt támogatásával jött létre.

Simai Ágnes
kulturális szervező

A Tisza-tavi Alapfokú Művészeti Iskola táncosai ***Fotó: Kun Erzsébet***

Ételkóstolás ***Fotó: Kun Erzsébet***

A Pusztai Róka Nomád Hagyományőrző Egyesület csapata ***Fotó: Kun Erzsébet***

Molnárné Szikszai Klára: Pálinkás Béla festő- és iparművész (1880–1957)

1918. május 17-én érkezett haza szibériai fogságból katonatársával Pálinkás Béla. Éppen 100 éve. E könyv méltó tiszteletadás és emlékezés. Alkalom, hogy visszanézzünk elődeink életére. Lássuk küzdelmüket, kitartásukat, emberségüket, kapcsolataikat egymással, szűkebb-tágabb környezetükkel és a természettel. A könyvet olvasva – a múlt tükrében – „kinyílik szemünk" saját világunkra. Észrevesszük, mi változott száz év távlatában. Késztet, hogy számot vessünk a nyereségről, veszteségről. Mentsük a menthetőt!

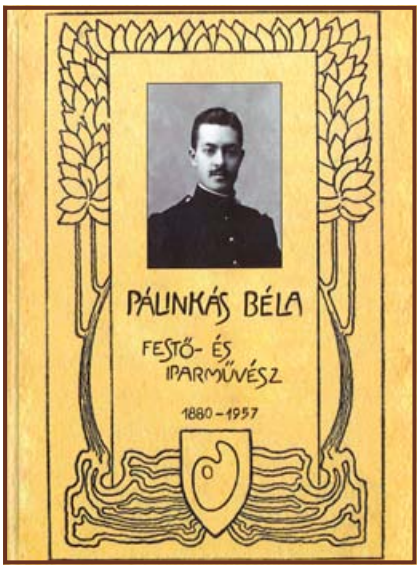

Pálinkás Béláról, a művészet több területén alkotó emberről szól e mű. Molnárné Szikszai Klára tanárnő tette elénk, aki irodalom, képző- és népi iparművészet terén nem csak tanárként tevékenykedett. Ismét egy könyv Tőle, Tőlük, a Szikszai házból, most Szikszai Mária kiadásában.

Aki témája miatt kezdi olvasni e könyvet, meglepődhet, mert nemcsak a festő- és iparművész bemutatása, hanem Pálinkás Béla, az EMBER élete. Nem csupán a művésszel, hanem Pálinkás Bélával, a világra rácsodálkozó gyermekkel, a szárnyait korán bontogató öntudatos fiatallal, az érett felnőttel, a mindig újat akaró alkotóval, katonái testi-lelki épségét menteni próbáló vezetővel találkozunk.

Közvetlenül ismerhetjük meg érzéseit, gondolatait, hisz festményei, rajzai mellett kézzel írott munkái is mesélnek: hadinaplót vezetett, s megírta családja történetét. Ilyen alapról igazán hiteles képet kaphatunk a korról, az emberről.

A szerző Pálinkás Béla érzékeny sorait idézve vezet bennünket. Két század határán élt 77 évet, mely átfogta mindkét század borzalmait: a két világháborút, az utánuk következő „forrongásokat." Családi tragédiák sújtották, de mindig volt lelki ereje, hite újra kezdeni.

Kísérhetjük őt gyermekkortól idős koráig. Láthatjuk, hogy minden életkorban, békében, háborúban egyaránt tevékeny, alkotó módon gondolkodó és cselekvő. Mindig embersége, tudása legjavát adja. Érezzük, „helyén van a világban", mindig „helyén van az esze" és a szíve is. Most úgy mondjuk: „kreatív ember," s ma nagy erővel igyekszünk azzá nevelni gyermekeinket. Ő viszont természetes módon azzá vált.

A könyvet olvasva, rajzait, festményeit nézve önkéntelenül rálátunk saját korunk sérült pontjaira. Milyen csodálatosan simul a természetbe a munkálkodó, vagy pihenő ember! Milyen tökéletes az együtt mozduló emberek, állatok összhangja. A nyugalom, a harmónia mellett érezhető, mennyire természetes az embernek az elemi erőkkel való küzdelem.

Rácsodálkozhatunk a népes családokra, melyek a legnagyobb tragédiák ellenére biztonságos életteret tudtak nyújtani gyermeknek, idős embernek egyaránt. Olyan volt ez, mint a természet körtánca. A gyermek munkálkodva próbálgathatta, megismerhette önmagát, saját tempójában érhetett - követve az idősebbek példáját. Ekkor még mindenki erejének, korának megfelelő tevékenységben élhet, érhet, létezhet együtt, s ha eljön az ideje, békességben távozhat.

A könyv – a válogatásnak köszönhetően is – közvetlenül is üzen korunknak. Megható, hogyan látta gyermekként édesanyját. Vall testvéri kapcsolatokról, a kor szerinti rangsorról. Grafikái érzelmekkel teli vallomások. Egy párbeszédet lejegyezve „apamintát" küld az utókornak. A reménytelen szibériai fogságban társaival művészeti és sport foglalkozásokat szervez (színi előadás, díszletfestés, rajzkör, zenekar, labdajáték, korcsolya). Méltán kérdezzük: ez már a művészetterápia tudatos alkalmazása lenne? Tudjuk, az írói fantázia határtalan, de ez nem mese. Pálinkás Béla élete az élet műve. Előtte hajtunk fejet. Próbatételei a népmesei hősökén is túltesznek, de kiállja a próbát. Helytállása példás, erőt adó.

A szerző, Molnárné Szikszai Klára a gazdag hagyatékból céltudatosan válogat. Ebben felkészültsége, tapasztalata segíti, az ember és az élet örök értékei iránti érzékenysége vezeti.

A korszak művészeti életét összefoglaló „Háttér" fontos adalék, iránytű Dr. Tarnóczy Zoltán szemével. Ennek tükrében láthatjuk igazán a művész kirobbanó tehetségét, célratörő szorgalmát, művészi pályájának sikereit. A művet Pálinkás Béla életrajzának vázlatos összefoglalása zárja, mely időrendi útmutatásként szolgál.

Ajándék ez a könyv, nagy érték a mának. Tisztelet és köszönet érte. Jó szívvel ajánlom mindazoknak, akik Pálinkás Béla emberségét, hitét, lelki erejét szeretnék tovább éltetni, az utánunk jövőknek átadni. ***Tóthné Gácsi Anna***

Becses ajándék Jászkisér Város Önkormányzatának

Lukácsi György polgármester a díszlánccal. Fotó: Balog Ferenc

Értékes művészi ajándékkal lepte meg Jászkisér Város Önkormányzatát a helyi születésű, de jelenleg a Kecskeméti Művésztelepen élő és dolgozó Ötvös Nagy Ferenc ötvösművész. Az ajándék egy míves kivitelezésű, aranyozott polgármesteri díszlánc, amelyet Jászkisér Városának tűzzománc címerképe ékesít. Ötvös Nagy Ferenc a május 4-én megrendezett redemptios emlékünnepségen adta át a díszláncot Lukácsi György polgármester úrnak, aki meghatottan köszönte meg az értékes adományt.

Harangszentelés Jászalsószentgyörgyön

Harangszentelésre gyűltünk össze pünkösdhétfőn délben Jászalsószentgyörgyön a római katolikus temetőben. E meghatóan szép eseménynek Dr. Gondos Imre jóvoltából lehettünk részesei, aki nagylelkű adományozóként a saját költségén újra öntette Gombos Miklós harangöntő mesterrel a temetőkert régi, nagyobbik harangját.

Az egykori 83 kg-os harang ugyanis, amelyet még 1883-ban Bajzáth K. János és neje Kobela Julianna csináltatott szorgalmas vasgyűjtőknek esett áldozatul, és csak remélni tudtuk, hogy egyszer még pótolható lesz. Most már elmondható, hogy a kisebbik, 55 kg-os harang újból társat kapott és ismét két harang hangja kíséri utolsó útjukra az elhunytakat.

Az említett kisebbik harang érdekessége, hogy azt még Gondos Sándor és neje Nagy P. Mária öntették az I. világháború után, akik a ma élő Gondos család felmenő rokonságához köthetők. Lám, a történelem most szerencsésen ismétli önmagát, mert Dr. Gondos Imre Jászberényben élő nyugalmazott ügyész folytatva a hagyományt, hogy az utókor számára emléket állítson, pótolta a 2008 tavaszán eltűnt harangot hasonló méretben és súlyban. A harang felirata:

„Szent Imre herceg könyörögj érettünk!"
Isten dicsőségére a redemptus Gondos család emlékére öntetett engem
Dr. Gondos Imre
Jászalsószentgyörgy
2018."

Az új harangot Soós Tamás plébános úr szentelte fel, aki előzőleg a délelőtti ünnepi szentmisén felolvasta Dr. Ternyák Csaba érsek úrnak az adományozónak szóló köszönő levelét, és átadta Dr. Gondos Imrének az Egri Érseki Hivatal Bronz emlékérmét. A temetői szertartás végén természetesen megszólalt a harang, melynek érces hangja mindenkit lenyűgözött. A plébános urat idézve: „Ez a harang hirdetni fogja a gyászolók hitét; az örök életben való hitüket."

Dr. Gondos Imrének – aki elhivatott lokálpatrióta, a szülőfaluja iránti tiszteletét és önzetlen tenniakarását már többször is bizonyította – köszönjük a településünkért tett fáradozását és a nagyon értékes adományát!

Lukácsi László helytörténeti kutató

Dr. Gondos Imre, a harang adományozója ***Fotó: Gondos Márk***

Együtt a két harang ***Fotó: Gondos Márk***

Soós Tamás plébános megszólaltatja a harangot ***Fotó: Gondos Márk***

Redemptios vetélkedő Kunhegyesen

A Karcagi Szakképzési Centrum kunhegyesi Nagy László Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégiuma 2018-ban immár a negyedik alkalommal szervezte meg a centrum középiskolái és az Illésy Sándor Baptista Gimnázium, Szakgimnázium és Szakközépiskola történelmet kedvelő diákjai részére a jászkunok történetében igen fontos eseményre, az 1745-ös redemptióra történő megemlékezést a vetélkedő formáját választva. A vetélkedőre, mely kétfordulós volt, minden alkalommal, 9–11. osztályos diákokból álló 3 fős csapat jelentkezhetett. Az idei első forduló írásos megmérettetésben esszét kellett írniuk a kunok magyarországi történetéről a megadott szakirodalmak alapján, melyből kiemelt volt Bánkiné Molnár Erzsébet: A kunok Magyarországon c. munkája, és egy totót kitölteni a Zádor és Ágota (Uy Péter) c. kun legenda kapcsán. Az írásos forduló alapján pontot kapott 7 csapat (Kunszentmárton, Mezőtúr, Túrkeve, Kisújszállás, Kunhegyes) mérte össze tudását a 2018 május 8-án Kunhegyesen megrendezett döntőben. Az írásbeliben elért pontszámaikat a döntőben nem vihették tovább, sőt új csapatneveket kaptak. Most a Zádor és Ágota c. történet szereplőinek nevét, ami egyben a 4. feladatban játszott fő szerepet, ahol meg kellett jeleníteniük a történetet a kapott név szemszögéből. A zsűribe a legtöbb csapatot indító, illetve a minden alkalommal versenyző iskolák felkészítő tanárait kértük fel, akik szívesen vállalták a feladatot, lettek cselekvő részesei az eseményeknek.

Az illésysek felkészítő tanárnője, Perneki Adél iskolájuk honlapján így foglalta össze az eseményeket csapatának szemszögéből: „*A vidám hangulatú verseny első három feladatának elvégzését követően a csapat az élen állt. Jól töltötték ki az elméleti ismereteket mérő totót. Az igaz-hamis játékban megfelelően emelgették a nevető vagy szomorú smiles fakanalakat. Helyesen tették időrendbe a kun népcsoporttal kapcsolatos évszámokat és az azokhoz kötődő eseményeket. Az utolsó, 4. feladat volt a sorsdöntő. A csapattagok szájról szájra adták a kijelölt monda (Zádor és Ágota) történetét, azonban a konok természetük kissé visszafogta őket, hogy az eseményeket színészi képességeiket bevetve megjelenítsék. Mindezek ellenére a jó kiállás, talpraesettség és az Illésy szellemisége meghozta az újabb sikert.*”

Feladatok javítása ***Fotó: Molnár Dávid***

Mezőtúr első helyezett csapata
Fotó: Molnár Dávid

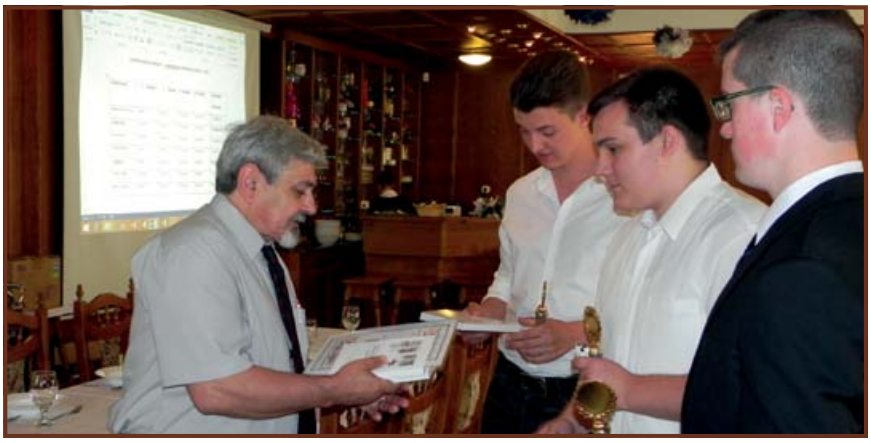

Kisújszállási harmadik helyezettek ***Fotó: Molnár Dávid***

Kunhegyesiek boldogan a negyedik helyen ***Fotó: Molnár Dávid***

(A tanárnő csapata harmadik helyezést ért el a nemes versengésben.)

Kettős mezőtúri csapatgyőzelem született. A kunhegyesi csapat negyedik helyen végzett. A vetélkedő csapatok mindegyike értékes tárgyjutalomban részesült. A kellemes hangulatú vetélkedőt szerény ebéd zárta iskolánk tanéttermében. A búcsúzás pedig csak a jövő évig szól, mert a vetélkedés hagyományait folytatni szeretné a kunhegyesi középiskola a résztvevők kérésére.

Víg Márta helytörténész, szervező- játékvezető

Jászkapitányok tanácskozása Jászladányon

A Jászkapitányok Tanácsa május 26-án, Jászladányon tartotta évi soros ülését. Bertalan János regnáló jászkapitány és felesége, Erzsébet asszony a művelődési házban fogadta a kapitányokat és kapitánynékat. Elsőként az összejövetel hivatalos részére került sor, amelyen Bertalan János regnáló jászkapitány beszámolt a megválasztása óta végzett feladatokról, szólt az élményeikről, tapasztalataikról. A kapitányok megköszönték Bertalan János és felesége elkötelezett, és lelkiismeretes hagyományőrző munkáját, majd az elkövetkező rendezvényeket és aktuális feladatokat tárgyalták meg. Amíg a kapitányok hivatali munkájukat végezték, addig a kapitányné asszonyok Berkó Jánosné vezetésével megnézték a település nevezetességeit. A helytörténeti és a néprajzi gyűjteményben Vincze János Farkas és Szikszai Jánosné kalauzolta a vendégeket, de a templomot már a kapitányokkal együtt keresték fel, ahol Kovács Tamás plébános mesélt a templom történetéről. Ezt követően koszorút helyeztek el a néhány éve elhunyt kapitánytársuk, Gubicz István emléktáblájánál, majd ismét visszatértek a Művelődési Házba, ahol már Drávucz Katalin polgármester asszony és férje, valamint a képviselő testület néhány tagja várta őket. Az ünnepi vacsora előtt Szikszai Donát nyűgözte le a vendégeket kitűnő versmondásával, majd az ízletes vacsora következett, amelyre a koronát a kapitányné asszony saját készítésű rétese tette fel. A tanácskozást baráti beszélgetés zárta. ***Iris***

Kovács Tamás plébános úr mesél a templomról ***Fotó: Bíró Balázs***

Csoportkép az iskola előtt ***Fotó: Bíró Balázs***

Drávucz Katalin polgármester és férje, Bertalan László, Bertalanné Rimóczi Erzsébet jászkapitányné, Bertalan János jászkapitány ***Fotó: Bíró Balázs***

Isteni szólamok a tánc nyelvén

Tánc és szakralitás címmel kétnapos konferenciát szervezett a Magyar Etnokoreológiai Társaság, az ELTE Folklore Tanszéke és a Csángó Fesztivál Alapítvány május 11-12-én, pénteken és szombaton. A rendezvénynek a jászberényi Városháza tanácsterme, illetve a Csángó Ház adott otthont.

A tánc ősidők óta része az ember életének, csakúgy, mint a szakralitás, az istenbe vetett hit. Mindkettő a gyökereinkből fakadó természetfelettihez köthető igényünkre utal. A szakralitás és a tánc üzenetei áthatják mindennapjainkat. Kultúránk része, nemzeti összetartásunk alapjai. Öröm, hogy a jelen konferencia alkalmat ad a két fontos fogalom kapcsolatának tudományos megközelítésére – mondta köszöntőjében Papp Imre társszervező.

A város nevében dr. Szabó Tamás polgármester üdvözölte a konferencia előadóit és érdeklődő résztvevőit. Hangsúlyozta, a témakör jóval szélesebb kört ölel fel, mint a néptánc, amivel Jászberény beírta magát a kultúra térképére. Elmondta, hogy polgármesteri pályafutásának egyik legszebb elismerő momentuma volt, amikor Balogh Júlia, az Emberi Erőforrások Minisztériumának államtitkára a néptánc fővárosának titulálta Jászberényt. A konferencia alkalmat ad arra, hogy a tudomány támogatásával is megfeleljünk ennek a rangos címnek. Zárszavaiban dr. Szabó Tamás külön köszöntötte a közelmúltban állami kitüntetésében részesült jelenlévőket; Hortiné dr. Bathó Edit etnográfust, dr. Felföldi László professzort, dr. Hoppál Mihályt, az MTA doktorát és Szűcs Gábort, akit egyéb feladatai máshová szólítottak, de mindenképp ezen körök része.

A konferencia címben jelzett fogalmak köré csoportosítva elsősorban a pogány hitben gyökerező rítusok köré épült. A szent és a profán közötti átmenetet ragadta meg a különböző népek kultúráját vizsgálva. Több előadás a sámánizmus titokzatos, ma is élő hagyományait vizsgálta európai, ázsiai és tengerentúli környezetekben, rávilágítva közös vonásokra és különbözőségekre, melyek további gondolatokat ébresztve újabb izgalmas kutatási pontokat prognosztizáltak a résztvevők számára.

A konferencia bevezető előadásában *dr. Hoppál Mihály* etnológus, sámánkutató foglalta össze a köztudatban sok téves információt hordozó sámánizmus lényegét. Mint mondta az interneten a sámánizmus szóra kattintva rendkívül vad dolgokkal találkozik az érdeklődő, amelyek igen távol állnak a valóságtól. Kutatásai során számos olyan népnél tett látogatást, ahol ez az ősi gyógyítást, jóslást, színészetet, költészetet magába foglaló tradíció ma is a mindennapok része. A modern Szöulban például több mint kétmillió bejegyzett sámánt tartanak nyilván. Vizsgálta a mongol, kirgiz, indiai, orosz, török, szibériai, kínai sámánkultúrát, ahol a különbségek

Dr. Hoppál Mihály etnológus, sámánkutató. Fotó: K. M.

ellenére mindenhol jelen volt a zene, a tánc és az ének művészi egysége, amely a segítő szellemek figyelmét hivatott felkelteni, a szakrális térből előhívni. A sámántánc mindig közösségi térben történik, s ez a közösség erősíti fel a szakralitást, a megváltozott tudatállapotot. Hasonló extázis figyelhető meg modern korunk rock koncertjein vagy néptánc fesztiválokon is. A tánc és a zene egy olyan térbe repít, amikor az egyén nem érez fáradságot, nem érzékeli az idő múlását, a test endorfinnal telítődik. Ezeket az eksztatikus állapotokat, az úgynevezett transztáncok eseményeit örökíti meg számos sziklarajz már a bronzkorban is. Az előadás alkalmával fotókon és filmbejátszásokon figyelhettük meg a sámánizmus mai megnyilvánulásait és az őskorból visszamaradt kőkori lenyomatait.

Dr. Somfai Kara Dávid, a Néprajztudományi Intézet tudományos munkatársa több tanulmányútjára is elkísérte az előtte szóló előadót. Főbb kutatási területe a kazah és kirgiz nomádok szakrális táncai.

Az előadó nem csupán foteltudományt adott elő, hiszen terepmunkájához kapcsolódóan évekig élt Közép-Ázsiában. Prezentációjához kapcsolódóan olyan hihetetlenül ritka filmdokumentumokat láthattunk, amelyekből maga a kazah elnök, Ajtmatov is csodálkozva tájékozódott saját népe kultúrájáról. Bepillantást kaptunk a szúfi közösség szertartásába, ahol érdekes módon a pogány elemek az iszlám hagyományával olvadnak össze a zikrrítusának transzba hívó közvetítésével, mely során a Biszmilláh mellett sámánéneket skandálnak. Vallások és kultúrák találkoznak a jurta szakrális síkokra emelt ponyvája alatt, melynek szent jelentésű füstnyílásán nem csak a szellemek, de szemünk láttára maga a sámán is égbe emelkedik.

Dr. Pozsony Ferenc egyetemi tanár előadása az előtte szólókhoz képest, csak ide a szomszédba, Moldvába vezetett bennünket. Kutatásai a moldvai csángó magyarok kultúrájára, ünnepi hagyományaira, különösen hangsúlyosan újévi szokásrendjére fókuszáltak. Képekkel, filmekkel kísért előadásában a Keleti-Kárpátokban virágkorát élő újévi medvejátékok hagyományáról szereztünk ismeretket. Azon a vidéken a medvéhez sajátos tulajdonságokat rendelnek. Gyógyító, termékenységet elősegítő, szexuális energiákat felszabadító erőkkel ruházzák fel a falvak közelében ma is szép számmal élő jószágot. Újévkor medvejelmezbe bújt alakoskodók szakrális vonulása figyelhető meg a térségben, mely során a keresztény rítusok ugyancsak pogány elemekkel keverednek az erre az időre szakrálissá avatott udvarokban, utcákon. A rítus résztvevőin megfigyelhető az a transzállapot, amely a sámánokra jellemző. Megváltozott tudatállapotukban – melyhez tagadhatatlanul hozzájárul a tetemes mennyiségű pálinka is – nem éreznek kimerültséget, fáradságot az egész napos tánc során. Ezek az alkalmak ma már valóságos népünnepéllyé váltak, amelyek messze földről vonzzák a turistákat is.

Ebéd után *Tóth Anna Judit,* az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont tudományos munkatársának előadása nem térben, hanem időben kalauzolt távolra jelen világunktól. Az előadó az ókori Római birodalom álarcos, jelmezes ünnepi táncait mutatta be ismertetőjében. Mivel igen kevés forrás áll rendelkezésre a témában, a kutatók

Péterbence Anikó etnográfus, a konferencia főszervezője. Fotó: K. M.

Petrás Mária iparművész, népdalénekes. Fotó: K. M.

többnyire következtetésekre hagyatkoznak. A pogány ókor rítusaiban el tudjuk különíteni az ünnepélyest és a komikust, de nehéz meghúzni a határvonalat a népi és az elit szórakozásában. A ránk maradt képábrázolásokból nem tudjuk egyértelműen megállapítani azt sem ki az ember illetve az isten. A vázaképeket, falfestményeket, fennmaradt maszkokat tanulmányozva feltételezhető, hogy léteztek álarcos felvonulások, szörnymaszkos, komikus ünnepek, amelyek köthetők az ember földöntúlit kereséséhez, az istenekkel kapcsolatba kerüléshez.

A konferencia főszervezője *Péterbence Anikó* ELTE PHD hallgató a Bákó környéki csángó-magyar lakodalom rituális táncainak világában vezette az érdeklődőket előadása során.

Dr. Bathó Edit etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója. Fotó: K. M.

A csángók alkalomhoz kötött táncai mágikus, szakrális funkciókkal bírnak. Ezek lehetnek gyógyító célzatúak illetve a beavatási szertartásokhoz köthetők. Előbbi inkább sámánisztikus még az utóbbi világi és egyházi jegyeket mutat. A környéken az esküvőhöz köthető, a közelmúltig élő burkolózó fátyoltánc, illetve a bulgareszka és a cigányos rítustáncok rokonságot mutatnak a sámánisztikus szertartásokkal valamint a pogány-keresztény gyökerű szakrális szokásokhoz is köthetők. Ezek a táncrítusok dallamaikat és motívumvilágukat tekintve a kárpát-medencei táncrétegekhez tartoznak s bár a régebbi kulturális rétegekből táplálkoznak, akár nyugat-európai hatásokat is magába ötvözhetnek.

Az előadások sorában különleges helyet foglalt el *Petrás Mária* iparművész, népdalénekes, a Magyar Művészeti Akadémia tagjának prezentációja, mely a spirituális csángó kultúra egyfajta sajátos önvallomása volt. Otthonában, Moldvában a szakrális ma is együtt él a profánnal, a mindennapok minden apró mozzanatát átszövi. *„Olyan világban nőttem fel, ahol minden kerek, egész, ahol láttuk a jelent és a jövőt is tudtuk. Ismertük a láthatót és a láthatatlant.”* Csángóföldön olyan „fényes fejű” emberek éltnek, akik bármit tettek a csángó kultúrában az szakrális volt. Az ember teremtésétől fogva ösztönösen keresi az utat az Isten felé, valamilyen módon mindig szeretett volna felemelkedni az emberiből. A csángó magyarok hite és képzelete teremtette meg ezt az utat. Táncaikat szemlélve fellelhető az az emelkedettség, amely közelebb visz az éghez, amikor a szinte révületbe esett táncosok már nem azt ropják, amit hallanak, hanem valami egészen mást, valami emelkedettet. Mária a tanácsterembe is belopott egy „kicsinyke” szeletet ebből a transzcendens emelkedettségből, amikor csángó dobon előadott egy héjszát.

Dr. Felföldi László, az MTA Zenetudományi Intézetének munkatársa. Fotó: K. M.

A konferencia pénteki előadói szakasza ezzel lezárult, ugyanis az egyes beszámolókat követő beszélgetések miatt jóval kiszaladtak a tervezett időkeretből és a további programok – vacsora, koncert – kötöttek voltak. Este hét órakor a Csángó Házban ismét Petrás Mária varázsolt el, ezúttal nem szavakkal, hanem dallamokban megfogalmazott gondolatokkal. Zenész barátaival otthonról hozott muzsikával mesélt, melyre *Papp Gergely Bálint, Papp Máté Bence mutatott be virtuóz koreográfiát, Bódiné Bagi Éva, Bódi Tamás, Péterbence Anikó* illetve maga az énekes is táncoltak. Megtekintettünk egy filmrészletet is az áldozati ünnepet

(folytatás a 30. oldalon)

(folytatás a 29. oldalról)
bemutató Sámánének című filmből, melynek feloldásaként jól esett a koncert dallamaiban elmélyülni, a táncokban gyönyörködni valamint az éjszakai táncház alatt táncolni.

Szombaton délelőtt tíz órakor *Hortiné dr. Bathó Edit,* a Jász Múzeum igazgatójának a jász kerepélyes főkötőkről szóló tanulmánya nyitotta a konferenciát. Az igazgató asszony elöljáróban a redemptio történetét – mely nyomán kivirágzott a jász viselet – ismertette a megjelentekkel. A női viselet legfőbb ékessége a főkötő vagy, ahogy nálunk nevezik fékető volt. A főkötő szakralitása abban rejlik, hogy mintegy asszonyi beavató rítus kellékeként a lakodalom másnapján a menyecske fejére tették. Az asszonnyá avatás ceremóniája egyébként máig él a Jászságban, azonban mára valamelyest átalakult, és a mennyasszonyok sem igen tudják funkcióját az esküvő során Máriához könyörgés rítusának. Az első gyermek születéséig fátyollal fedték a féketőt. Az asszonyok halálukig hordták a rendkívül szépen megmunkált, drága anyagokból készült fejfedőt. Színükből kiolvasható volt társadalmi helyzetük, a kivitelezés formájából pedig a település ahol élnek. A jász viselet a Jászkun Redemptio 250. évfordulóján újjáéledt s ünnepekkor, jeles alkalmakkor ma is sokan hordják. A hagyományőrzők elmaradhatatlan ruhadarabja a főkötő, melyek némelyike ma is eredeti.

Dr. Felföldi László, az MTA Zenetudományi Intézet munkatársa egy egészen különleges témát dolgozott fel tanítványával, a francia *Emma Perinnel.* A hallgató terepmunkája során egy jelenkori halotti rítust dolgozott fel, melyről filmet is készítettek diáktársaival. A kisfilm egy szegedi diszkó emlékezetközösségének eseményét örökíti meg, mely egy öt évvel ezelőtt elhunyt dj emlékére utal. A fiatalok minden évben tánccal és zenével idézik fel barátjuk emlékét. Ez a fajta kulturális emlékezet teremt közösséget. Felföldi László hozzátette örök emberi igény a halálhoz köthető rítusok megélése. Példaként megemlítette az autóbalesetben elhunyt jászberényi táncosokat, akikre a közösség szintén tánccal és muzsikával emlékezett, emlékezik.

Botezatu Izabella egyetemi hallgató a saját családja története alapján dolgozta fel a moldvai csángó kultúra hagyományait. A boszorkánynak tartott dédnagymama örökébe lépő leszármazottak különbözőképpen viszik tovább a hagyományt. A tradíciók megélésében vízválasztó az édesanya, akinek gyermekkorában még élő volt a kultúra, mára ő az, aki a hagyományokat szervezett közösségeken belül továbbadja.

Dr. Bárth Dániel etnográfus, az ELTE Néprajzi Tanszékének vezetője Fotó: K. M.

Dr. Bárth Dániel tanszékvezető, egyetemi docens előadásában a papok táncát vette górcső alá. Korabeli peres jegyzőkönyvekből, tanúvallomásokból idézve tette világossá, hogy a papok tánca a középkor normái szerint elítélendő, bűnös dolognak számított, ám az egyházfik mégis gyakran megszegték a dogmát. A táncra vonatkozó tilalom és engedélyezés idő-és térbeli, társadalmi és rituális vonatkozásai a szakralitás és a profanitás tükrében bontakoztak ki az igen szórakoztató előadásban.

Karácsony Zoltán, a Zenetudományi Intézet munkatársa a kalotaszegi legényest, mintegy rítustáncot vizsgálta korabeli felvételekkel kiegészített prezentációjában. A férfiak virtuskodása jelenik meg a legényes előadásában, mely meghatározott koreográfia szerint zajlik. Általában kihívó és kihívott áll egymással szemben és a figurák bonyolultsága határozza meg a tehetségesebb táncos személyét, aki egyben a párbaj nyertesévé is válik. A legényest gyakran táncolták az esküvők után a

Kaluser tánc Papp Gergely és Papp Máté előadásában Fotó: K. M.

Pető László, az ELTE PHD hallgatója időben és térben egészen messzire, az Inka Birodalomba vitt képzeletben. Az évszázadokra visszanyúló ősi táncokat ma is ropják az Andok hegyei között. Ezek állami ünnepekhez köthetők inkább, de gyökereik az ősi indián kultúráig nyúlnak vissza. Tudatmódosító szereket alkalmazva, maszkokat viselve kérték az isteneket az áldozat elfogadására, melytől esőt, bőséges termést, sikeres harcot reméltek.

templom mellett, ezt a rítust nevezi a hagyomány paptáncnak. Különböző települések is megvívtak így egymással „harcba" küldve legjobb táncosaikat.

A gondolatébresztő, vitaindító előadások a délutánba fordulva értek véget. A konferenciáról remény szerint kiadvány formájában is tájékozódhatnak majd az érdeklődők.

Kárpáti Márta újságíró

EMLÉKEINK SUBLÓTJÁBÓL
Két generáció két háborúja fényképeken

Mióta vissza tudok emlékezni, ott függött a jászjákóhalmi szoba falán nagyapám katonaképe a katonaságnál saját maga által faragott keretben. Most, hogy édesanyám halála után olyan dokumentumok is a kezembe kerültek, amiket nem nagyon kutattam korábban a családi archívumban

id. Fodor István – archív fotó

ifj. Fodor István – archív fotó

– felfedeztem édesapám néhány katonaképét. Ezzel be is indult a fantáziám: nagyapám az első világháborúban – akkor még Nagy Háborúnak mondták, mert nem tudták, hogy második is lesz –, apám a másodikban vett részt. Szerencsémre nem folytatódott ez a tendencia velem. Nagyapám – Fodor István – 1889-ben született, az ő katonai tevékenységéről nem sokat tudok, mert sajnos már nem ismerhettem. Fiatalon – 38 évesen – viszonylag gyorsan halt meg 1927-ben, születésem előtt 22 évvel májtályogban. Nagyanyám mindig a háború következményének – a derékszíjnak – tulajdonította a halála okát, de az orvosunk szerint ez ki van zárva ennél a betegségnél. Ő még császári és királyi (k. u. k.) katona volt, mint a szerelésén is látszik. A kép egy szolnoki műteremben készült. Róla annyit tudok, hogy Újvidéken volt katona a háború idején, hiszen akkoriban még a

ifj. Fodor István katonatársaival Kassán, 1943-ban – archív fotó

ma Szerbiához tartozó város Magyarország része volt. Valamikor – talán 1916 körül – egy másik jákóhalmi asszony társaságában meglátogatta nagyanyám. Nagy dolog volt ez akkor, hiszen az asszonyok csak akkor mozdultak ki a faluból, ha a szentkúti búcsúba elmentek Mátraverebélybe. Majdnem el is tévedtek. Mivel nagyanyám 86 évet megért, így maga mesélte el nekem, hogy a zimonyi vonatra találtak felszállni, aztán majdnem Belgrád mellett kötöttek ki Jákóhalma helyett, ha az utolsó percben le nem ugranak. Mindenestre szép kis kétszer háromszáz kilométeres út volt ez akkoriban. Még a háború alatt megtörtént a házasságkötés is 1917 januárjában, ugyanaz év novemberében pedig megszületett apám.

Apám – szintén Fodor István – a nála három évvel fiatalabb korosztállyal került a háború idején a seregbe. 1943-ban a visszatért Kassára vonult be. Ez a tény már önmagában is érdekes: az ő apja az akkor még Magyarországhoz tartozó Újvidéken volt katona, ő pedig az akkor Magyarországhoz visszatért, de előtte már Csehszlovákiához tartozó Kassán. Az egy személyes katonaképe a katonakönyvéből való, a csoportképen kassai katonatársai társaságában áll a jobb felső szélen. A kép hátán feltüntették, hogy Kassán készült 1943-ban. A harmadik kép derűsebb momentum, mert szabadsága alatt két nagykátai unokatestvérével készült. Nagyanyám egyik testvére Nagykátára ment férjhez, így az ottani Szécsényi család bekerült a rokonságba. Apám aztán Kürtösnél került fogságba (ma Curtici néven román határállomás Lőkösházával szemben). Amerikai fogságban volt Németországban Fürst, Regensburg környékén és főleg Dachauban, ahol nemcsak koncentrációs tábor volt. 1946. április elsején került haza.

ifj. Fodor István unokatestvéreivel *archív fotó*

Számomra ez a négy fotó jelenti a család hadi történelmét: két generáció két háborújában.

Fodor István Ferenc
helytörténeti kutató

A jánoshidai színjátszók sikere Jászboldogházán

A Jánoshidai Amatőr Színjátszó Csoport 2010 őszén alakult Mészárosné Vas Márta pedagógus vezetésével, és a közösség azóta is nagy lelkesedéssel dolgozik. Évente egy-két darabot állítanak színpadra, amellyel mindig sikerrel szerepelnek a faluban és a környező településeken. A helyi önkormányzat meghívására június 10-én Jászboldogházán vendégeskedtek, és mutatták be László Miklós békebeli romantikus komédiáját, az *Illatszertárat.* A társulat tagjai nagyszerűen alakították a rájuk osztott szerepeket, és egy estére Boldogházára varázsolták egy pesti drogéria 20. század eleji hangulatát.

A három felvonásos darab nagy sikert aratott a boldogházi közönség körében, akik ezen az estén telt házzal tisztelték meg a szomszédos település színészeit.

Gratulálunk a jánoshidai színjátszóknak és rendezőjüknek, Mészárosné Vas Mártának!

Hortiné dr. Bathó Edit
múzeumigazgató

Szöllősiné Pintér Krisztina és Bozsó Mihály ***Fotó: Suba Bea***

A darab szereplői ***Fotó: Suba Bea***

Lapunk szerzői

Dr. Bathó Edit *etnográfus, a Jász Múzeum igazgatója, Jászberény*
Csörgő Terézia, *a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény*
Fodor István Ferenc *helytörténeti kutató, Jászjákóhalma*
Kárpáti Márta *újságíró, Jászberény*
Dr. Körei Nagy Katalin *újságíró, Jászberény*
Lukácsi László *helytörténeti kutató, Jászalsószentgyörgy*
Metykó Béla *helytörténeti kutató, Jászberény*
Sánta István, *Budakeszi*
Sárközi-Ufer Ágnes *helytörténeti kutató, Jászberény*
Sárközi Mária *kulturális szervező, Jászberény*
Dr. Selmeczi László *régész, Budapest*
Fülöpszállási Székely Gábor *helytörténeti kutató, műgyűjtő, Fülöpszállás*
Simai Ágnes *kulturális szervező, Kunhegyes*
Szathmáry István *újságíró, Szolnok*
Tóthné Gácsi Anna, *a Művészeti Alapiskola nyugalmazott igazgatója, Kunszentmárton*
Víg Márta *helytörténeti kutató, Kunhegyes*

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2018. augusztus végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2018. július 31-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

* * *

Lapunk a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége támogatásával jelenik meg.

REDEMPTIO
A jász és kun települések honismereti lapja
Megjelenik kéthavonta
Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bugyi Gábor, Farkas Kristóf Vince, Kókai Magdolna
Előkészítési munkák:
Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett
A kiadó és a szerkesztőség címe:
5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.
Tel./fax: 57/502-610
E-mail: jaszmuzeum@gmail.com
www.jaszmuzeum.hu
ISSN 1218-9553
Nyomdai munkák: ARTANDER Kft.
www.artander.hu